

Verbindend Groen Groenvisie⁺ 2019-2029

3 juni 2019

Inhoudsopgave

1	Inleiding
1.1	Het belang van een Groenvisie
1.2	Samen met de stad naar een Groenvisie
1.3	De pijlers van de Groenvisie
2	De pijlers
2.1	Samen met de stad
2.2	Biodiversiteit
2.3	Gebruik openbaar groen
2.4	Identiteit & beleving
2.5	Klimaatbestendig & duurzaam
3	Hoe gaan we het doen
3.1	Inleiding
3.2	Inrichting & beheer
3.3	Samenwerking met de stad
3.4	Communicatie
3.5	Beleid
3.6	Organisatorische effecten
3.7	Financiële effecten

Colofon

Afbeelding; Overzichtskartaal van huidige en toekomstige groengebieden en groene verbindingen. Binnen de oranje vlakken zijn weinig tot geen grote parken of verbindingen aanwezig. Het versterken van deze vlakken met groen is wenselijk.

1 Inleiding

Als u over tien jaar door Hoorn loopt is het mogelijk een stevige wandeling door de gemeente te maken via de groene routes. Langs deze routes genieten mensen van de groene omgeving. Ze wandelen, lopen hard, laten hun hond uit of genieten simpelweg van de natuur. Ieder heeft zijn eigen ruimte, ze zitten elkaar niet in de weg. Op diverse plaatsen in de gemeente hebben inwoners de ruimte gekregen om invulling te geven aan hun eigen initiatieven. Of het nu gaat om stadslandbouw, een Japanse kersenboomgaard, hondenspeelplekken, mee te werken aan natuurontwikkeling of om hier voorlichting over te geven. Ondertussen is het groen ook waardevoller geworden door het vergroten van de gebruiksmogelijkheden, de biodiversiteit en praktische invulling te geven aan klimaatbestendigheid met Operatie Steenbreek. Daarnaast ook door de beleving te vergroten met fraaie kleuren in bloemen, struiken en bomen. Verder weet iedere geïnteresseerde inwoner waar en wanneer onderhoud in het groen zal plaatsvinden, en vooral waarom.

Dit is de stip op de horizon van de Groenvisie van de gemeente Hoorn. In 2018 en 2019 heeft de gemeente Hoorn samen met inwoners een Groenvisie opgesteld. In de Groenvisie maakt de stad voor de komende tien jaar keuzes voor het beheer, inrichting en gebruik van het groen. Inwoners, raadsleden, groenorganisaties, medewerkers van de gemeente en het college van B en W hebben de handen ineengeslagen om een blauwdruk te maken voor het groen in 2030. De gemeenteraad van Hoorn had hier in 2017 om gevraagd. Het proces was voor de raad, college en ambtelijke organisatie een nieuwe werkwijze om samen met de stad tot beleid te komen. Met deze bestuurlijke vernieuwing hebben we de ambitie om de verbinding met de samenleving te versterken.

Foto; Cultuurhistorie van Hoorn door groen omlijst.

1.1 Het belang van een Groenvisie

Het groen in Hoorn is van ons allemaal. Groen is een van de belangrijkste stofferingen in de openbare ruimte. Een groene aankleding zorgt voor sfeer en beleving. Ook is groen van belang voor klimaatbestendigheid en een gezond leefklimaat in een steeds meer dichtbevolkte gemeente. Door inbreiding van woningen ontstaat meer druk op de groengebieden. De kwaliteit en kwantiteit van het groen wordt zo nog belangrijker voor de stedelijke leefbaarheid. Het groen in de openbare ruimte kan tenslotte bijdragen aan andere maatschappelijke doelen, zoals het verbeteren van de sociale cohesie. Inwoners hebben dan ook benadrukt dat groen in de leefomgeving van groot belang is.

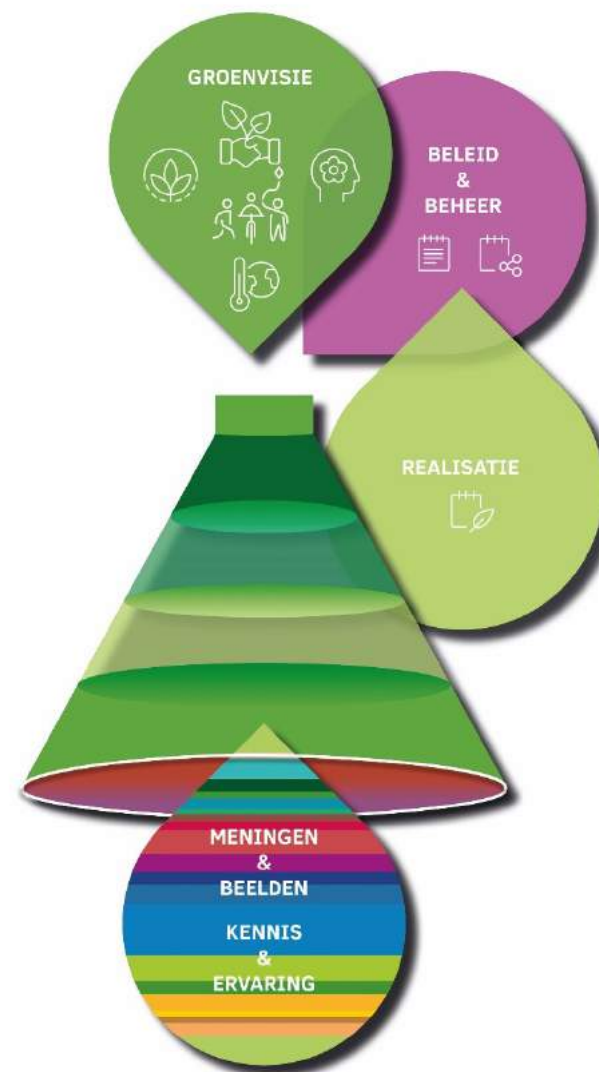
De gemeente Hoorn kent al veel groene gebieden en wil in de komende jaren de groene identiteit versterken samen met de inwoners van de stad. Groen

creëert diverse gebruiksmogelijkheden en zorgt ervoor dat inwoners dichtbij huis kunnen recreëren en elkaar eenvoudig kunnen ontmoeten. De groenstructuur en het groen vormen de basis. Vanuit dit groene netwerk wordt gezocht naar de mogelijkheden om doelen, wensen en ideeën zoveel mogelijk te realiseren.

1.2 Samen met de stad naar een Groenvisie

De stad staat aan het roer van deze Groenvisie. Duizenden inwoners en groenorganisaties dachten samen met medewerkers actief mee over de visie. Dit past bij de werkwijze van de gemeente Hoorn en hoe we het groen in de toekomst willen inrichten en beheren: samen met de stad. Om de samenwerking te stimuleren en de inbreng van inwoners en groenorganisaties optimaal mogelijk te maken gebruikten we een “omgekeerde trechter”. In dit proces dachten inwoners van de gemeente Hoorn en groenorganisaties op verschillende momenten en manieren mee over deze Groenvisie. Zo ontving de gemeente waardevolle input voor de visie en kwamen kansen voor samenwerkingen in beeld.

We startten met een straatenquête. Raadsleden, wethouders en medewerkers van de gemeente spraken in het weekend op acht drukbezochte plekken in de stad met inwoners en namen 800 enquêtes af. Ook vulden ruim 1.000 inwoners de enquête online in. Vervolgens is met de groenorganisaties gesproken over hun visie en doelen en de relatie met de toekomstige Groenvisie. Zo werd de verbinding tussen de inwoners van Hoorn en de gemeente versterkt. Deze groenorganisaties zijn het Clusius College, MAK-Blokweer, de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging (KNNV), Intermaris, stichting Stadslandbouw Hoorn, Transition Town Hoorn, Groei en Bloei en Risdam.

Afbeelding; De omgekeerde trechter die heeft geleid tot deze Groenvisie.

Foto; De straatenquête over het groen wordt afgenomen.

Dit zijn de belangrijkste resultaten van de enquête:

- Een ruime meerderheid van de inwoners van Hoorn is tevreden over de hoeveelheid groen in de buurt. Een kwart van de inwoners is niet tevreden.
- Het onderhoud van het groen is een punt van aandacht. Iets meer dan de helft van de inwoners is niet tevreden over het onderhoud van het groen. Een derde is wel tevreden.
- Inwoners vinden groen vooral waardevol om van de natuur te genieten. Maar ook sporten, spelen en recreëren zijn belangrijk. Ontmoeten is een andere belangrijke functie.
- Bij de inrichting van groen is het tegengaan van klimaatverandering een belangrijke factor. Ook vinden inwoners dat groen plek moet bieden aan vlinders, bijen en andere insecten en dat de biodiversiteit

groter mag. Groen geeft structuur aan de stad en daar hechten inwoners waarde aan, denk aan parken, bomenlanen en monumentale bomen. Het houdt oude landschappen en historische structuren levend.

- In het onderhoud ligt de prioriteit bij schoon, dus zonder zwerfvuil of hondenpoep. Ook verzorgde planten, struiken en gras zijn belangrijk, net als het tijdig snoeien van bomen. Tegelijkertijd is er behoefte aan meer natuurlijker groen.
- Inwoners vinden bomen belangrijk. Er zijn veel opmerkingen binnengekomen over de overlast van bomen. Over de aanpak daarvan en oplossingen verschillen de meningen.

Uit de enquêtes en alle gesprekken kwamen acht thema's naar voren die zijn besproken tijdens de goedbezochte "Groenmiddag" op 15 december 2018.

Tijdens werksessies gaven inwoners input voor de onderwerpen:

- Biodiversiteit
- Klimaat en duurzaamheid
- Recreatie, functies en honden
- Bomen
- Groenadoptie en participatie
- Eetbaar groen en stadslandbouw
- Groen en ruimtelijke identiteit
- Groen op netvlies

Ook was er behoefte om de Groenvisie een 'plus' te geven door richtinggevend beleid toe te voegen aan de Groenvisie, om te belichten wat er nodig is om de Groenvisie uit te kunnen voeren.

Zo is deze rijke Groenvisie voor Hoorn ontstaan. Tijdens dit participatieproces is geïnvesteerd in de samenwerking met bewoners en groene organisaties. Hiermee is al veel voorwerk gedaan om de Groenvisie daadwerkelijk te kunnen realiseren. Het uitbouwen van de goede samenwerking tussen partijen en samenhang en afstemming van beleid zijn van groot belang voor het slagen van het verdere proces. Op de tweede Groenmiddag van 22 juni 2019 wordt de concept-Groenvisie gepresenteerd.

1.3 De pijlers van de Groenvisie

Vijf pijlers dragen de Groenvisie. Ze vormen een stevig en herkenbaar fundament en zijn voortgekomen uit de acht besproken thema's.

In hoofdstuk 2 wordt per pijler aangegeven wat er uit de stad is opgehaald, en wat de pijler inhoudt. Dit is vertaald naar een visie, ambities en richtinggevend beleid.

Naast het 'wat' leggen we ook uit 'hoe' we het gaan doen, via een concreet uitvoeringsbeleid. Dit hebben we samen met groene organisaties en medewerkers van de gemeente opgesteld. De Groenvisie krijgt zo handen en voeten. Dit doen we in hoofdstuk 3. Succesfactoren en overlappend beleid worden hierin ook benoemd. Daarnaast hebben we een indicatie van de financiële gevolgen gemaakt.

Afbeelding; De vijf pijlers onder de Groenvisie Hoorn.

2 De pijlers

2.1 Samen met de stad

Het groen in Hoorn is van ons allemaal. De gemeente Hoorn en inwoners bepalen samen het beleid voor ons groen, van parken en bomen tot sloten en dieren. Ook groenorganisaties zijn betrokken bij het beheer en keuzes voor het groen in de stad. Samen maken we zo onze groene stad.

We werken samen aan het gebruik van openbaar groen, de identiteit en beleving, biodiversiteit en klimaatbestendigheid en duurzaamheid. Samenwerking met de stad komt dus terug in alle pijlers van de Groenvisie. Het thema 'Samen met de stad' is verbindend: alles ontstaat door communicatie, samenwerking, afstemming en kennisoverdracht.

Inwoners en veel vrijwilligers verbinden zich met plezier aan ons groen. Deze betrokkenheid wil de gemeente stimuleren, bijvoorbeeld door het adopteren van groen. Inwoners kunnen zo zelf plantsoenen en groenstroken inrichten en onderhouden. Vrijwilligers kunnen zich ook inzetten via buurt- en wijkorganisaties of zich inzetten voor één van de vele groenorganisaties.

Wat is opgehaald uit de stad?

Veel inwoners vragen om meer informatie over het groen. Wat houdt het groenbeleid in en hoe voert de gemeente dit uit? De communicatie gaat over wat, waar, wanneer en waarom er beheer en onderhoud in het groen plaatsvindt. Vooral grote werkzaamheden, zoals het snoeien of weghalen van hooggroeiend groen, zijn onderwerp van discussie. Ook is er behoefte aan kennis over biodiversiteit en klimaatbestendigheid. Hierover kunnen de gemeente en groenorganisaties informatie geven. Ook willen inwoners tips hoe ze zelf kunnen bijdragen aan meer biodiversiteit en klimaatbestendigheid.

Visie

De komende tien jaar wil de gemeente de samenwerking met de stad versterken door communicatie, educatie en participatie. Voor inwoners moet het duidelijk zijn welke grote werkzaamheden waar plaatsvinden en vooral waarom. Het informeren en betrekken van bewoners bij wat er gebeurt met het groen in de wijk zal leiden tot meer begrip en tevredenheid.

We streven naar betrokkenheid in diverse samenwerkingsvormen, ook tussen de verschillende groenorganisaties. Iedereen die wil meedoen kan dat op zijn of haar eigen manier. Om gemeenschappelijke doelen te kunnen bereiken, wordt de samenwerking met groenorganisaties versterkt.

Daarnaast zijn inwoners zich meer bewust van hun invloed op biodiversiteit en klimaatbestendigheid in de openbare ruimte. De ambities voor de komende tien jaar zijn:

- 1 Inwoners zijn zich meer bewust van het belang van het groen in de leefomgeving.
- 2 Inwoners zijn zich meer bewust van wat er gebeurt in de stad op het gebied van groen.
- 3 Er ontstaat meer participatie en samenwerking in het groen.

Foto; Samen met inwoners werken aan het groen.

Beleid

1 Inwoners zijn zich meer bewust van het belang van het groen in de leefomgeving.

- Via verschillende media worden inwoners geïnformeerd waarom er op een bepaalde manier wordt beheerd, bijvoorbeeld vanwege de biodiversiteit of klimaatbestendigheid.
- Inwoners en groenorganisaties weten waar ze terecht kunnen voor meer informatie, klachten en wensen.
- In de wijken gaat een groene vakman rondleidingen organiseren om de visie en het beleid toe te lichten.
- Er komen voorlichtingsavonden over bijvoorbeeld groenadoptie en de activiteiten van groenorganisaties.
- We onderzoeken of we kunnen samenwerken met het Clusius College, om activiteiten in het Hoornse groen te integreren in het lesaanbod.
- Er komt voorlichting over het effect van keuzes van inwoners op het klimaat, zoals de invloed van verstening of vergroening.
- Er is informatie waarin per gebied is aangegeven waar vruchtdragende planten en bomen staan en waar stadslandbouw plaatsvindt.

2 Inwoners zijn zich meer bewust van wat er gebeurt in de stad op het gebied van groen.

- Via verschillende media wordt aangegeven waar, wanneer en waarom er groenonderhoud plaatsvindt en wat er gaat gebeuren.
- Gemeentemedewerkers met kennis van beplanting, groen, biodiversiteit en klimaat zorgen voor kennisoverdracht naar inwoners.

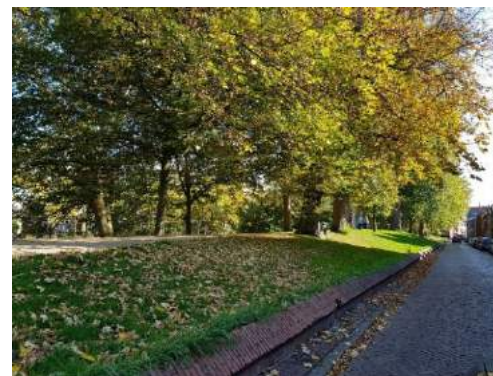
3 Er ontstaat meer participatie en samenwerking in het groen.

- Bewoners worden betrokken bij de inrichting van het groen in hun wijk via wijkoverleggen met bewonersorganisaties.
- We informeren bewoners over de mogelijkheden om (bij renovatie) kleurrijke beplanting toe te voegen in hun wijk of tuin.
- Groenadoptie wordt gestimuleerd en gefaciliteerd door duidelijke richtlijnen voor de keuze van beplanting. Dit moet leiden tot een deelname van circa één procent van het aantal huishoudens, ofwel circa 300 huishoudens.
- De samenwerking met de groenorganisaties wordt meer gestructureerd. Jaarlijks vindt er afstemming plaats over programma's en plannen.

- Samen met de groenorganisaties onderzoeken we hoe de verschillende groengebieden kunnen worden verbonden. Ook is er ruimte voor co-creatie bij de realisatie van de groene verbindingen.
- Operatie Steenbreek, het tegengaan van verstening en stimuleren van vergroening, wordt gestimuleerd en zichtbaarder gemaakt. Inwoners weten hoe ze kunnen aansluiten.
- De gemeente faciliteert stadslandbouw, ofwel door het tijdelijk beschikbaar stellen van braakliggende terreinen, dan wel door binnen bestaande grote groengebieden of parken ruimte te bieden voor stadlandbouw en/of eetbaar groen. We stimuleren de toepassing van eetbaar groen in parken en langs groene routes.

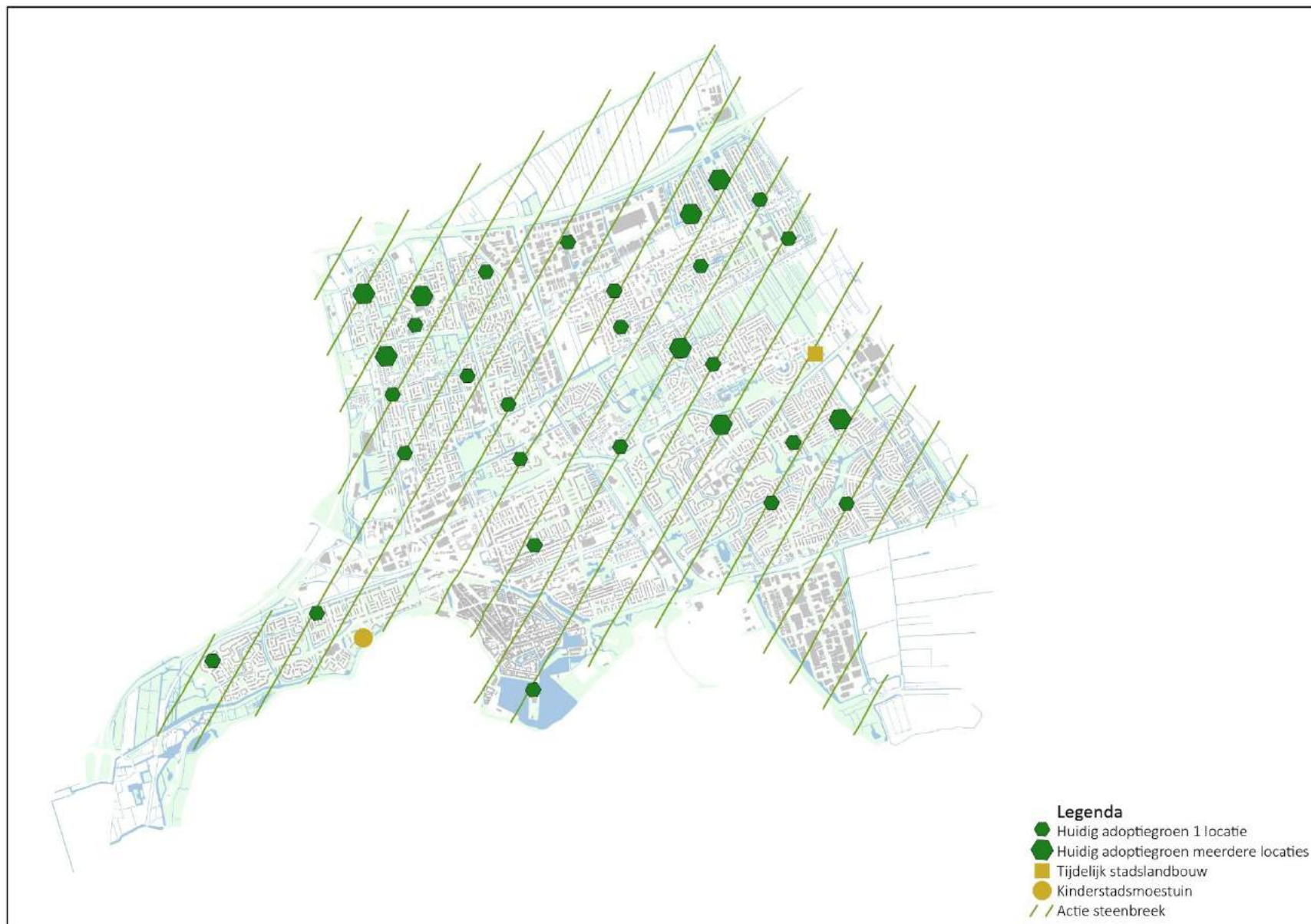

Foto; Voorbeeld tegengaan verstening.

Foto; Belang van groen in leefomgeving.

Afbeelding; Kaart met mogelijkheden voor participatie in het groen.

2.2 Biodiversiteit

'Bio' betekent leven en 'diversiteit' betekent afwisseling of verschil. Onder biodiversiteit verstaan we alle verschillende soorten leven die we in onze gemeente hebben. Het is belangrijk dat we bijvoorbeeld niet alleen maar eenden hebben, maar ook mussen, niet alleen maar gras, maar ook bomen. Dankzij de verschillende soorten blijft de natuur in evenwicht.

Naast de verscheidenheid aan soorten omvat biodiversiteit ook verschillende ecosystemen (ook wel leefgebieden genoemd), waar die soorten voorkomen. Voorbeelden zijn de parken, bermen, vijvers en watergangen. Ook de stad als geheel kan gezien worden als een ecosysteem. Tot slot omvat biodiversiteit ook de genetische variatie binnen soorten. Bijvoorbeeld de varianten binnen een boomsoort of de verschillende ondersoorten van een bepaald dier.

We kunnen niet zonder biodiversiteit. Soorten en ecosystemen zorgen voor de productie van zuurstof, afbraak van dode dieren en planten, bestuiving van planten, waterzuivering en het beheersen van plagen.

Wat is opgehaald uit de stad?

Inwoners willen bestaande groene gebieden behouden en de biodiversiteit hierin vergroten. Bewoners noemen de verbindingen tussen deze groene gebieden als plek waar de biodiversiteit te vergroten is en waar natuur letterlijk te verbinden valt. Dit geldt zowel voor groene verbindingen als waterwegen en oevers. Een deel van de inwoners vindt het goed om de natuur zijn gang te laten gaan, zoals wilde bloemen laten groeien in groene gebieden, oevers en bermen. Ook het anders maaien en bewerken van deze gebieden kan leiden tot een hogere biodiversiteit.

Inwoners willen de biodiversiteit al dan niet samen met de gemeente vergroten. Ze willen vooral planten die insecten, zoals bijen, aantrekken. Ook een grotere verscheidenheid aan planten vinden de inwoners wenselijk. Veel inwoners geven aan dat oevers en bermen 'natuurlijker' eruit mogen zien. Dit betekent meer bloemen, (water)planten en een meer natuurlijkere overgang van land naar water. Echter, niet iedere inwoner waardeert een 'natuurlijker' en ruiger uitziende berm of oever. Een nette oever of berm vinden inwoners ook belangrijk. We doen daarom natuurlijk/ruig waar het kan, netjes waar het moet.

Foto; Geleidelijke overgang water naar land als goede basis voor biodiversiteit.

In Hoorn komen een aantal uitheemse planten voor die overlast veroorzaken. Dit zijn de Japanse duizendknoop en de Reuzeberenklauw. Deze planten overwoekeren andere planten en domineren al snel het ecosysteem. Met schade en verlies van biodiversiteit tot gevolg. Inwoners vragen erom deze invasieve soorten te bestrijden.

Visie

Verbinding is het sleutelwoord in het vergroten van biodiversiteit. Planten en dieren in een stedelijke omgeving verplaatsen en verspreiden zich langs groene verbindingen. Zo kunnen ze zich duurzaam in stand houden en ontwikkelen. Grote groengebieden en parken, en de verbindingen daartussen, zorgen voor een groen netwerk: de groenstructuur. Hoorn kent een aantal grote groengebieden en parken. De groenstructuur heeft al verbindingen die we kunnen uitbreiden en op een ecologische manier kunnen onderhouden en beheren, zoals te zien op de overzichtskaart. De gemeente Hoorn wil in tien jaar een groen netwerk realiseren, waarin planten en dieren kunnen verblijven en zich verplaatsen. Hoorn wil aansluiten op regionale en nationale groene verbindingen, zoals de structuur van Natuurnetwerk Nederland (NNN).

De komende tien jaar voert de gemeente het beheer en onderhoud, waar mogelijk, ecologisch uit. Ecologisch groenbeheer is een vorm van het beheren van groen waarbij kruidachtige planten en dieren centraal staan. Deze vorm van beheer streeft ernaar om de biodiversiteit te vergroten en planten en dieren de kans te geven zich door middel van natuurlijke processen te ontwikkelen. Bij ecologisch beheer mag de natuur meer haar gang gaan. Kunstmeststoffen passen we nog steeds niet toe.

Het zijn vooral de grote stukken groen die voor ecologisch beheer geschikt zijn. Het groen langs straten en in de directe woonomgeving leent zich vaak niet voor ecologisch beheer. De biodiversiteit zal hier vooral te ervaren zijn in de variatie aan toegepaste bomen-, planten- en bloemensoorten.

Volwassen bomen zijn veel waard voor de identiteit van de groene omgeving en de biodiversiteit. Iedere boom is overigens een ecosysteem op zichzelf en daarmee een ideale schuilplaats en voedselbron voor allerlei dieren en insecten. Daarom is het belangrijk dat nieuwe bomen op strategische plekken geplant worden waar ze groot en oud kunnen worden. Alleen op deze manier kunnen bomen hun optimale waarde bijdragen aan de openbare ruimte. In bestaande beplanting kunnen bomen staan die deze status kunnen bereiken, dit noemen we toekomstbomen.

Speciale aandacht gaat uit naar struiken en kruiden die bijen en andere insecten aantrekken. Samen met de stichting Stadslandbouw Hoorn en de KNNV geeft de gemeente uitvoering aan de Nationale Bijenstrategie (zie paragraaf 3.2). Daarnaast creëren we zoveel mogelijk ecologische/natuurvriendelijke oevers.

In een stedelijke omgeving vraagt het ontwikkelen van natuur veel inspanning en professionele begeleiding. De natuur kan immers niet overal zijn gang gaan. Dit vraagt de nodige beheerinspanning en vakmanschap van de gemeentelijke organisatie.

Voor de pijler 'Biodiversiteit' streven we de komende tien jaar de volgende ambities na:

- 1 Aanbrengen van randen en een natuurlijke opbouw in bosplantsoen.
- 2 Vergroten van biodiversiteit in de groene verbindingen.
- 3 Beschermen van toekomstbomen.

Beleid

1 Aanbrengen van randen en een natuurlijke opbouw in bosplantsoen.

- Ruig waar het kan, netjes waar het moet. Voor een ruige zoom is een minimale breedtemaat nodig van circa twee meter om een natuurlijke strook te krijgen die zich kan ontwikkelen.
- Oevers en bermen worden optimaal benut om de biodiversiteit te vergroten. Natuurlijke oevers zijn daarbij het doel.
- We passen ecologisch beheer nog steeds toe in het onderhoud van bosplantsoen. Snoeien en uitdunnen is gericht op de natuurlijke ontwikkeling van bomen, struiken en kruidenlagen.
- Als het bosplantsoen zich daarvoor leent, kent het een kruiden-, heester- en bomenlaag.

Foto; Overgang/rand met natuurlijke opbouw tegen bosplantsoen aan.

2 Vergroten van biodiversiteit in de groene verbindingen.

- De groenverbindingen lopen door en om Hoorn heen.
- We passen het maaibeeld aan voor een grotere biodiversiteit. Dit geldt met name voor locaties waar het groen een verbindende functie heeft of kan hebben.
- Overgangen van beplanting naar gras en van oevers naar water worden ecologisch beheerd. Zo realiseren we verbindingen.
- In de verbindingen worden zoveel mogelijk insectenlinten aangebracht.
- Verschillende exotische, invasieve plantensoorten, zoals de Japanse duizendknoop en de Reuzenberenklauw, worden actief bestreden.

Foto; Randen en bermen als groene verbinding.

3 Beschermen van toekomstbomen.

- Naast de bestaande kaart met monumentale bomen wordt per wijk ook een kaart gemaakt met toekomstbomen. Beheer is erop gericht deze toekomstige waarde ook echt te realiseren.
- In het jaarlijkse snoei- en uitdunningsplan nemen we maatregelen op die zijn gericht op het eindbeeld van deze bomen. Als bomen hierdoor verwijderd moeten worden, compenseren we dit door elders in de gemeente bomen aan te planten.

Foto; Monumentale boom met grote waarde voor de leefomgeving.

2.3 Gebruik openbaar groen

In het recreatieve gebruik van de openbare ruimte vormt groen een belangrijk onderdeel. Je kunt ervan genieten, spelen, sporten, wandelen, de hond uitlaten of lekker luieren in het groen.

De druk op het gebruik van groen is in een compacte stad als Hoorn groot. Hierbij komt dat niet alle vormen van gebruik makkelijk samengaan in dezelfde ruimte. Denk hierbij aan spelen en honden uitlaten of natuurbeleving en sporten. We willen het groen allemaal kunnen gebruiken, maar zonder elkaar in de weg te zitten. Dit is niet altijd mogelijk en vraagt om het maken van heldere keuzes in inrichting en gebruik.

Foto; Park in gebruik voor festival.

Wat is opgehaald uit de stad?

Inwoners hebben vaak het tegenstrijdige gebruik genoemd; enerzijds door wandelaars, natuurliefhebbers, fietsers en sporters en anderzijds het gebruik door hondenbezitters. Maar ook sporters en natuurliefhebbers en wandelaars hebben tegenstrijdige belangen. De verschillende gebruiksgroepen willen het groen op hun eigen manier gebruiken en ervan kunnen genieten.

Inwoners geven aan dat parken zoals MAK-Blokweer of het Dwaalpark al bijzondere gebruiksmogelijkheden hebben en daarmee ook een herkenbare identiteit. Dat maakt ze gewaardeerd. Het verbeteren van het onderhoud

wordt regelmatig genoemd. Het is belangrijk dat parken goed toegankelijk zijn om het gebruik ervan voor alle inwoners mogelijk te maken.

Groen is de bron van bijna al ons eten, maar in de huidige maatschappij is er nauwelijks nog een relatie tussen productie en consumptie. Inwoners vragen deze relatie weer zichtbaar te maken in ons openbaar groen.

Foto; Speelveld met specifiek gebruik.

Visie

Meervoudig ruimtegebruik is noodzakelijk om alle vormen van gebruik een goede plek te geven in Hoorn. We gaan specifieke functies toekennen aan de grote groengebieden om daarmee de kwaliteit van het gekozen gebruik te vergroten en tot een betere spreiding van het gebruik te komen. Dit doen we door aan grote groengebieden een dragende functie toe te kennen zoals sport in het Dwaalpark of natuur en educatie in MAK-Blokweer. Ook gaan we aangeven waar eetbaar groen toegevoegd kan worden. Het initiatief van stadslandbouw wordt onderschreven en erg gewaardeerd.

Foto; Genieten van de natuur in MAK-Blokweer.

De juiste inrichting en het juiste beheer dragen bij aan de mogelijkheden voor dit meervoudige ruimtegebruik. Dit betekent dat we per groengebied het huidige gebruik, maar ook de mogelijkheden van meervoudig ruimtegebruik, in kaart moeten brengen en zorgvuldig moeten overwegen.

Naast de reguliere speelvoorzieningen zullen we natuurlijk, en dus ook avontuurlijk, spelen stimuleren.

In Hoorn gaan we zoveel mogelijk harde en zachte routes realiseren. Zowel in de parken en groengebieden, als langs de groene verbindingen. Harde routes zijn verhard voor onder andere fietsers, wandelaars en hardlopers. Zachte routes zijn bijvoorbeeld graspaden of half verharde paden, die ruimte bieden aan natuurliefhebbers, wandelaars en hondenbezitters. Op plaatsen waar natuur de overhand heeft, wordt dit kenbaar gemaakt en wordt een appèl gedaan op het juiste gedrag van bezoekers om de natuur niet onnodig te verstoren.

We willen daarbij extra specifieke voorzieningen creëren voor honden en hondeneigenaren, zoals hondenspeelterreinen.

Voor de pijler 'Gebruik openbaar groen' zijn de ambities voor de komende tien jaar:

- 1 Parken en grotere groengebieden zijn verschillend en bieden specifieke gebruiksmogelijkheden.
- 2 Verschillende vormen van gebruik zijn mogelijk.
- 3 Verbindingen tussen groene gebieden worden versterkt of ontwikkeld.

Beleid

1 Parken en grotere groengebieden zijn verschillend en bieden specifieke gebruiksmogelijkheden.

- Er is verschil in gebruik van de verschillende parken en dit wordt breed gecommuniceerd. Groenorganisaties en bewoners worden uitgedaagd mee te denken en te werken aan realisatie.
- De gemeente faciliteert stadslandbouw, ofwel door het tijdelijk beschikbaar stellen van braakliggende terreinen, dan wel door binnen bestaande grote groengebieden of parken ruimte te bieden voor stadlandbouw en/of eetbaar groen.

2 Verschillende vormen van gebruik zijn mogelijk.

- Gewenst gebruik wordt gestimuleerd met passende voorzieningen.
- Voor het uitlaten van honden breiden we specifieke voorzieningen uit en creëren voldoende alternatieve routes buiten de verharde paden.
- Natuurlijk spelen in het groen wordt gestimuleerd en gerealiseerd.

3 Verbindingen tussen groene gebieden worden versterkt of ontwikkeld.

- Er worden (natuurlijke) verbindingen tussen groengebieden ontwikkeld om zo een groen netwerk te realiseren waar je je door de gemeente kan verplaatsen.
- We informeren inwoners over het bestaan van het groene netwerk, de specifieke gebruiksmogelijkheden en de bijzondere kenmerken van de parken en grote groengebieden via de gemeentelijke website.

Afbeeldin
g; Kaart
met
huidig
gebruik
van
parken
en
mogelijke
opties.

2.4 Identiteit & beleving

De identiteit en beleving van de openbare ruimte worden bepaald door de inrichting, bebouwing, het gebruik en het onderhoud ervan. In de inrichting is groen de 'stoffer' die voor een groot deel bepaalt hoe de ruimte wordt beleefd. Die beleving hangt af van de hoeveelheid, diversiteit, herkenbaarheid en de kwaliteit van het groen. Groen draagt op een positieve manier bij aan de waardering voor de leefomgeving en daarmee aan de leefbaarheid in de gemeente Hoorn.

Voor de kwaliteit is het van belang welke soorten waar staan. Bomen en heesters die niet op de juiste plek staan, kunnen zich niet goed ontwikkelen. In dat geval dragen ze dus ook minder bij aan de beleving. 'De juiste boom op de juiste plek' is daarom een veelgehoorde kreet.

Groen draagt in belangrijke mate bij aan de identiteit van de openbare ruimte. Bomen hebben hierin een belangrijke plaats. Ze ondersteunen en accentueren de hoofdstructuur van de stad. Zo dragen ze bij aan de beleving en de groene identiteit van Hoorn.

Foto; Groene aankleding versterkt historisch erfgoed.

Wat is opgehaald uit de stad?

Inwoners geven aan dat in de beleving het groen minder is geworden en verarmd. In de afgelopen decennia is er in de gemeente Hoorn duurder groen in beheer omgevormd naar goedkoper groen. Vanwege bezuinigingen, maar ook doordat chemische onkruidbestrijdingsmiddelen niet worden gebruikt, hebben vooral heesters plaatsgemaakt voor gazon. Deze verandering wordt ervaren als verlies van groen.

Inwoners hebben ook aangegeven dat bomen overlast kunnen geven, genoemd wordt schaduw, afval (bloesem, vruchten, druipen) en wortelopdruk. Als een grote meerderheid van de direct omwonenden in een buurt vinden dat bomen teveel overlast geven wordt nu al een weloverwogen en passende maatwerkoplossing gezocht. Dit vraagstuk wordt verder beschreven in paragraaf 3.5.

Inwoners zien graag dat er meer kleur en fleur komt in het groen om de positieve beleving ervan weer terug te brengen. Groene verbindingen zijn hiervoor van belang. In de wijken is er draagvlak voor verandering, vooral voor diversiteit in het groen. Inwoners geven ook aan dat nieuwe wijken sterk verstenen. Dit komt doordat er meer ruimte wordt gereserveerd voor oppervlaktewater en minder groen.

Foto; Water en groen dragen sterk bij aan de beleving.

Visie

Beleving en identiteit van de openbare ruimte in de gemeente Hoorn is zeer belangrijk, de gemeente Hoorn wil dit vergroten. Het groen wordt diverser waarbij er kleur en fleur wordt toegevoegd aan de stad. Planten en bomen krijgen de kans zich te ontwikkelen, doordat ze op de juiste plek staan. Hierdoor dragen zij optimaal bij aan het beleven van Hoorn als groene gemeente.

Groen geeft identiteit aan plekken en gebieden. De groene verbindingen die eerder al genoemd zijn voor de biodiversiteit en het gebruik van het groen, zijn bepalend voor de identiteit.

Per wijk zullen planten en kleuren sterk bijdragen aan een positieve uitstraling. Ook geeft groen een accent aan mooie plekken in de stad. De grote groengebieden bieden mogelijkheden om de groene gemeente Hoorn te ontdekken en te ervaren.

De gemeente Hoorn zoekt een actieve samenwerking met inwoners en groenorganisaties om samen te bepalen hoe we de diversiteit en beleving kunnen verbeteren. De samenwerking met de inwoners- en groenorganisaties is belangrijk om juist ook op kleinere schaal resultaten te behalen.

Als het gaat om de beleving en de identiteit van de groene openbare ruimte van de gemeente Hoorn, hebben we de volgende ambities:

- 1 Er is meer diversiteit in het groen met als doel het versterken van de uitstraling.
- 2 Toekomstbomen en heesters kunnen zich volwaardig ontwikkelen.

Foto; Bomen geven identiteit in de straat (zuilbomen).

Beleid

1 Er is meer diversiteit in het groen met als doel het versterken van de uitstraling.

- Bestaand groen wordt behouden en versterkt met kleurrijke soorten. Aanpassingen in het groen houden gelijke tred met renovatie van rioleringen en woongebieden.
- In nieuwbouwwijken borgen we de kwaliteit en kwantiteit van het toekomstige groen.
- Iedere wijk wordt in basis getypeerd door zijn stedenbouwkundige achtergrond. De parken in de gemeente Hoorn liggen in de wijken. Parken en grote groengebieden krijgen een specifiek gebruik mee (*zie 2.3 gebruik openbaar groen*).
- Bewoners uit de wijken verkennen samen met de gemeente hoe de identiteit van de wijk kan worden versterkt. De expertise van de gemeente is bij de soortkeuze van groot belang.
- We geven ruimte aan initiatieven voor de vergroening van de wijk, zoals het aanbrengen van gevelgroen of geveltuinen.

2 Toekomstbomen en heesters kunnen zich volwaardig ontwikkelen.

- Bij aanleg en reconstructie besteden we veel aandacht aan de groeiplaats. Een richtlijn hierbij is: zoveel mogelijk bomen in gras of beplanting en bij voorkeur niet in de verharding.
- De juiste boom of heester staat op de juiste plek. Bij reconstructie en nieuwe aanplant bepaalt de gemeente op basis van expertise voor welke soorten wordt gekozen.
- Bomen geven zo min mogelijk overlast.
- Bomen of andere hoge beplanting ontnemen niet het zicht op kruispunten.

Foto; Toekomstboom, nog in de groei maar centrale plek in park.

Foto; In bosplantsoen zijn toekomstbomen te selecteren.

Afbeelding; Kaart met typering woongebieden Hoorn.

2.5 Klimaatbestendig & duurzaam

Klimaatbestendigheid en duurzaamheid zijn onderwerpen die wereldwijd veel aandacht krijgen. Door klimaatverandering stijgt de kans op wateroverlast, hitte, droogte en overstromingen. Stortbuien en langdurige neerslag veroorzaken wateroverlast. Ook raakt hitte de gezondheid van kwetsbare mensen, zoals ouderen, longpatiënten en jonge kinderen. Dit heeft directe gevolgen voor onze omgeving en hoe deze ingericht moet worden. Er zullen veel meer schaduwrijke- en verkoelingsplekken nodig zijn om mens en dier prettig te laten leven. Dit noemt men een klimaatbestendige inrichting.

Het begrip duurzaamheid gaat van duurzame productontwikkeling tot het bewerkstelligen van een energieneutrale omgeving. We werken aan een gezonde omgeving om ecologisch, economisch en sociaal te groeien in de openbare ruimte. Menselijke activiteiten brengen allerlei natuurlijke processen op aarde steeds vaker uit balans. Voorbeelden zijn ontbossing, verwoestijning, het broeikas effect, maar ook gewoon schone lucht en schoon water in onze eigen omgeving. Het is zaak om er op lange termijn voor te zorgen dat het leefbaar blijft op aarde. Het is een wereldwijde opgave, maar echte actie komt doorgaans lokaal tot stand.

Duurzaamheid behandelt ook de schaarste van hulpbronnen om zowel nu als in de toekomst de welvaart te stimuleren. Bij duurzaamheid is er sprake van een evenwicht tussen ecologische, economische en sociale belangen. Alle ontwikkelingen die op technologisch, economisch, ecologisch, politiek of sociaal vlak bijdragen aan een gezonde aarde met welvarende bewoners en goed functionerende ecosystemen, zijn duurzaam.

De gemeente Hoorn wil samen met haar inwoners burgers en bedrijven een bijdrage leveren aan een duurzame leefwijze. Bijvoorbeeld door het opwekken van zonne-energie, afvalscheiding en hergebruik, maar bijvoorbeeld ook door te zorgen voor een gezonde leefomgeving met veel groen en de mogelijkheid om te bewegen. Duurzaamheid is veelomvattend en vraagt juist daarom om het maken van duidelijke en doordachte keuzes.

Foto; Bomen verminderen hittestress en geven lanen een fraai beeld.

Groen is per definitie duurzaam en heeft een positieve invloed op het klimaat in de stad. Denk hierbij aan het afvangen van fijnstof, het verminderen van hittestress, de opname van water en het leveren van zuurstof. Het toevoegen en instandhouden van groen helpt om de effecten van klimaatverandering op te vangen. Grote volwassen bomen dragen veel bij, maar ook kleiner groen heeft een positief effect op de klimaatbestendigheid en duurzaamheid van de directe leefomgeving. Enerzijds verminderen ze hittestress en vangen ze fijnstof op, maar ze zorgen ook voor de opname van CO₂ en de productie van zuurstof.

Verder zien we een toenemende verstening in particuliere tuinen wat averechts werkt om de opname van water in de directe woonomgeving mogelijk te maken.

Wat is opgehaald uit de stad?

Inwoners van de gemeente Hoorn vinden duurzaamheid een belangrijk onderwerp. Inwoners staan ervoor open om van hun gemeente een duurzame gemeente te maken. Deze aanpassingen zijn mogelijk op zowel kleine (individuele) als grote (gemeente) schaal.

Mensen merken dat het groen in de gemeente Hoorn verandert. Dit komt niet alleen door de omvorming van het groen, maar ook door de versterking van tuinen. Inwoners willen het bewustzijn rond versterking vergroten en particuliere eigendommen aanpassen. Door het vergroenen van versteende tuinen wordt er in de directe omgeving meer water opgevangen en wordt hittestress verminderd. Operatie Steenbreek is de meest tot de verbeelding sprekende actie binnen Hoorn. Het doel van deze actie is de versterking tegen te gaan en meer groen toe te passen.

Foto; Huizen met groen duurzame dakbedekking.

Visie

Hoorn wil binnen tien jaar een duurzamere gemeente zijn die beter bestand is tegen klimaatverandering. We gebruiken duurzame materialen en brandstoffen in de aanleg en bij het beheer en onderhoud van het openbaar groen.

In aansluiting op het groene netwerk (zie paragraaf 2.3) worden zowel op kleine (plantsoenen) als grote (parken, pleinen) schaal locaties gecreëerd waar mensen prettig kunnen verblijven tijdens warme perioden. De gemeente Hoorn zet zich in om afname van de versterking in de stad te bereiken. Dit geldt zowel in de openbare ruimte als in particuliere tuinen.

Bomen worden gekoesterd op de plaatsen waar ze tot hun recht komen en een optimale bijdrage kunnen leveren aan de klimaatdoelstellingen. Dit betekent ook dat bestaande bomen in de openbare ruimte uit principe niet weggehaald worden ten gunste van zonnepanelen.

Voor de pijler 'klimaatbestendig en duurzaam' streven wij de komende tien jaar de volgende ambities na:

- 1 Per wijk meerdere plekken waar het prettig verblijven is.
- 2 Verminderen van het versteende oppervlak door vergroening.
- 3 Het vergroten van het waterbergend vermogen.
- 4 Verbeteren van het duurzame beheer.

Foto; Huis met groene gevels.

Beleid

1 Per wijk meerdere plekken waar het prettig verblijven is.

- In parken en grotere plantsoenen worden prettige verblijfsplekken gecreëerd. Hierbij zoeken we samenwerking met groen- en bewonersorganisaties.
- Aan de lijst monumentale bomen worden toekomstbomen toegevoegd; (grote) bomen die waardevol zijn voor de klimaatbestendigheid.
- We streven naar samenwerking met Intermaris. Dit in het kader van beheer en inrichting van de groenvoorzieningen op de grenzen van de gemeente en het eigendom van Intermaris. We doen dit op basis van de uitgangspunten in deze Groenvisie.

2 Verminderen van het versteende oppervlak door vergroening.

- Met behulp van groenorganisaties worden inwoners gestimuleerd om versteende tuinen te vergroenen. Hierover wordt voorlichting gegeven.
- De gemeente spant zich in om groen toe te passen op versteende oppervlakten. Dit in het kader van Operatie Steenbreek, waarbij we het doel hebben om 5% van de huishoudens deel te laten nemen.

3 Het vergroten van het waterbergend vermogen.

- Bij nieuwbouw, ontwikkeling en reconstructie wordt het minimaal te realiseren waterbergend vermogen al bepaald en verplicht door middel van de Watertoets en de Watervergunning.
- In de directe woonomgeving en op particuliere gronden wordt het waterbergend vermogen vergroot. Dit doen we door afvoer naar het oppervlaktewater en door het stimuleren van groene daken, groene gevels en wateropvang in de tuinen. Bijvoorbeeld door het aanplanten van meer groen of het plaatsen van regentonnen.
- Bij groot onderhoud of de ontwikkeling van schoolpleinen worden deze zoveel mogelijk vergroend.

4 Verbeteren van het duurzame beheer.

- Bij het groenbeheer zetten we zo veel mogelijk duurzame en CO₂-neutrale werkmethoden en brandstoffen in en gebruiken we duurzaam geproduceerde materialen.
- Beheermaatregelen worden gericht op gestelde doelen; uitvoeringsprogramma's worden hierop aangepast.

- We halen bestaande bomen in de openbare ruimte uit principe niet weg ten gunste van zonnepanelen.

Foto; Prettige groene plek in de wijk.

Foto; Voorbeeld Operatie Steenbreek groen voor steen in uitvoering.

3 Hoe gaan we het doen

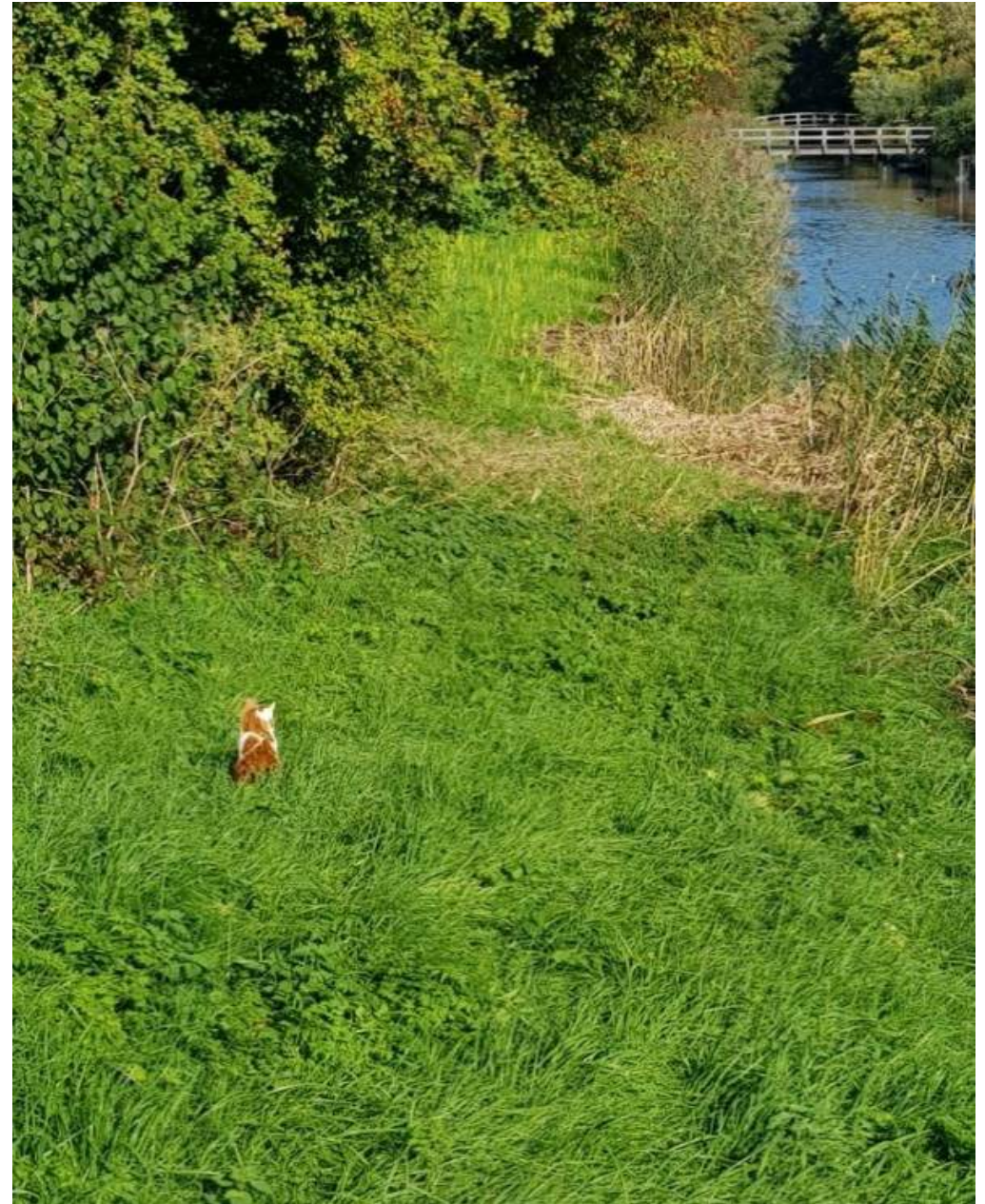
3.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk staat de groene visie van de gemeente Hoorn centraal en beschrijven we met welk beleid we deze visie kunnen realiseren. Maar wat betekent dit? Hoe zorgen we dat de Groenvisie ook écht leidt tot een groener beeld in de openbare ruimte? Om de ambities te realiseren zijn acties nodig op veel verschillende onderwerpen. Om ook deze stap samen met de stad te zetten zijn de acties gebaseerd op gesprekken met inwoners, groenorganisaties en medewerkers van de gemeente Hoorn. In dit hoofdstuk zetten we de verschillende acties uiteen aan de hand van de volgende invalshoeken:

- 1 Inrichting & beheer
- 2 Samenwerking
- 3 Communicatie

Verder hebben de Groenvisie en de daaruit voortvloeiende acties in meer of mindere mate gevolgen voor:

- 4 Beleid
- 5 Organisatie
- 6 Financiën

Foto; Oever met potentie voor meer biodiversiteit.

3.2 Inrichting & beheer

Actie 1: Het versterken van biodiversiteit, kleur en fleur en klimaatbestendigheid.

Inrichting en beheer hebben een grote invloed op de openbare ruimte. Die invloed moet de biodiversiteit versterken, kleur en fleur toevoegen en de klimaatbestendigheid vergroten. In de inrichting wordt vooral gekeken waar meer groen mogelijk is, met name door het terugdringen van de verstening in de gemeente Hoorn. Ook wordt nagegaan met welke aanpassingen het beheer meer bijdraagt aan de hierboven genoemde doelen. Dit kan bijvoorbeeld door het toepassen van beplanting en zaden, maar ook met gedifferentieerd maaibeheer. Het gaat hierbij zowel om de keuze voor de samenstelling van plantensoorten als om de maatregelen en frequenties daarvan.

Het bestrijden van invasieve en exotische soorten is hierbij van belang. Het beheer gebruikt zoveel mogelijk duurzame en CO₂-neutrale werkmethoden en materialen. Er zijn al diverse initiatieven vanuit de gemeente om de biodiversiteit te verbeteren. Dit sluit aan op de National Bijenstrategie, daarin is biodiversiteit van belang om voedselaanbod en nestgelegenheid voor bestuivers te vergroten. Wat betreft kleur en fleur en klimaatbestendigheid is het beleid gericht op ontwikkeling.

Het beheer van de groengebieden en verbindingen wordt aangepast om de biodiversiteit te versterken. In de laatste decennia is er beplanting toegepast of getransformeerd, gericht op het vereenvoudigen van het beheer. In de beleving van inwoners uit zich dit door veel gras en bomen. Een groot aantal beplantingsvakken wordt nog machinaal bewerkt, gericht op randbeheer en netheid en niet op het uitdunnen, hierdoor is er enige mate van achterstallig onderhoud.

Oevers zijn bij uitstek geschikt voor het vergroten van biodiversiteit. Dit betekent wel dat er een natuurlijke oever moet zijn die ook nog een flauwe helling heeft. Dit vraagt maat en schaal en is dus niet overal mogelijk. Het streven is om randen langs het water die voldoende breed zijn natuurlijk te beheren en beperkt te maaien. Vervolgens moet worden beoordeeld welke aanpassingen nodig zijn voor een zo groot mogelijk effect.

Foto; Fraaie waterverbinding met natuurlijke oever.

Het goede voorbeeld geven

In de gemeente vindt er al beheer plaats gericht op het vergroten van biodiversiteit. Dit is alleen nog geen gestructureerd beleid. Hierdoor zijn er al plekken, zoals in wijkpark Risdammerhout, waar biodiversiteit een kans krijgt. Stichting Stadslandbouw heeft hier in het kader van het project 'Hoorn the place to bee' een insecten/bijenlint toegepast. Diversiteit in beheer heeft geleid tot een pilot met een kudde van 250 schapen. Deze schapen grazen op diverse plekken in de stad, waardoor ze

veel planten wegeten. Hierdoor krijgen andere planten juist de kans om te groeien. Dit leidt tot een grotere diversiteit aan kruiden in het gras.

Foto; Pilot beweiding met schapen in Hoorn.

In het Julianapark is er een afgestoken oever voor ijsvogels om te broeden. In overleg met de KNNV is bedacht om een wand van wilgentenen met kijkgaten te plaatsen. Dit geeft bezoekers de gelegenheid om te kijken, zonder het broeden te verstoren. De KNNV heeft de wand met vrijwilligers gemaakt; de gemeente heeft het materiaal ter beschikking gesteld.

Foto; Wand van wilgentenen met kijkgaten t.b.v. IJsvogel.

Veel van de maatregelen die bij deze actie horen vragen om een aanpassing van het beheer. De huidige werkwijze kan verbeteren door:

- Bij het opnieuw uitbesteden van het gemeentelijk maaibestek in 2020, het maaibeleid aan te passen gericht op het ontwikkelen van:
 - Bloemrijke bermen.
 - Overgangen van bosachtige beplanting naar gras.
 - Natuurlijke oevers van minimaal 2 meter vanaf de waterrand.
- Het ontwikkelen van bosachtige beplantingen met genoeg gelaagdheid (kruiden, struiken en bomen).
- Het realiseren van insectenlinten langs groene verbindingen met hiervoor geschikte beplanting in samenwerking met de stichting Stadslandbouw en de KNNV.
- Bij renovatie of kleinschalige groene acties soorten bij te planten en/of te zaaien.
- Het beheer van het wijkpark Risdammerhout af te stemmen op de biodiversiteit. Daar ligt potentie omdat een deel van het park vroeger een heemtuin was.
- Nestkastjes in bomen op te hangen. Door andere maatregelen wordt al bevorderd dat vogels op een natuurlijke plek kunnen nestelen. Dit is een extra stimulans.
- Braakliggende gronden in te zaaien met een bloemenmengsel en extensief te beheren, om bij te dragen aan de biodiversiteit en kleur en fleur toe te voegen.

De volgende stappen moeten worden ondernomen:

- Inventariseren van mogelijke aanpassingen in de werkpakketten.
- Analyse van het groen op mogelijkheden voor de versterking van de biodiversiteit.
- Voorbereiden van de aanpassing van het maaibeheer.
- Eenmalig budget aanvragen voor het inhalen van achterstallig onderhoud en het inrichten van overgangen van bosachtige beplanting naar gras
- Aanpassen van werkpakketten, werkinstructies en bestekken.

Investerings

- Personele inzet voor onderzoek en het wijzigen van werkpakketten.
- Eenmalig budget voor het inhalen van achterstalligheid.

Planning/doorlooptijd

De voorbereiding/ontwikkeling duurt minimaal zes maanden.

Succesfactoren

- Het ter beschikking stellen van eenmalige middelen om de aanpassingen op korte termijn te realiseren. Als dit niet het geval is moet de realisatie worden meegenomen in de reguliere programmering. Het effect is dan niet of pas over een aantal jaar te zien.
- De aanbesteding van het nieuwe maaibeheer. Het risico is aanwezig dat deze hoger uitvalt dan nu. Dit als gevolg van marktwerking en nieuwe methodieken. Dit vraagt om een zorgvuldige uitbesteding met de mogelijkheid om bij te stellen.

Actie 2: Het vergroten van de kwaliteit van soort en standplaats.

Het is van belang dat de juiste soort op de juiste plaats staat, zodat bijvoorbeeld bomen genoeg ruimte hebben om te groeien en geen overlast veroorzaken.

Foto; Standplaats van een boom is belangrijk voor de groei.

Inwoners geven aan vaak overlast te ondervinden van bomen die lichtinval blokkeren of zorgen voor bioafval. Als een grote meerderheid van de direct omwonenden in een buurt vinden dat bomen teveel overlast geven wordt een

weloverwogen en passende maatwerkoplossing gezocht. Daarbij wegen we de ervaren/mate van overlast in relatie tot de waarde van de boom/bomen op de betreffende plek, tegen elkaar af. Indien bewoners en ambtenaren er gezamenlijk niet uit komen, wordt het vraagstuk voorgelegd aan het college om een afgewogen besluit te nemen. Paragraaf 3.5 gaat hier verder op in.

Bij alle herinrichtingen en vervangingen wordt zorgvuldig afgewogen welke beplanting het meest geschikt is voor de locatie. De keuzes worden zodanig gemaakt dat er tussen en eventueel binnen de plantvakken voldoende variatie is.

De soortkeuze in de grote groengebieden is zoveel mogelijk inheems en wordt afgestemd op het doel ter plaatse. Dit kan het vergroten van de biodiversiteit zijn, het vergroten van de klimaatbestendigheid of het versterken van de identiteit en beleving. In wijken waar vervanging en reconstructie op de planning staan (zoals in Risdam-Noord), ligt de grootste kans om deze werkwijze toe te passen.

De volgende stappen worden ondernomen op wijkniveau en in de parken:

- Toegankelijk en beschikbaar stellen van voldoende soort- en groeiplaatskennis vanuit de gemeente door zogenaamde 'wijkvakmannen'. Dit zijn vakmensen binnen de eigen organisatie die de vakkennis en vaardigheden hebben om die kennis over te dragen.
- Nagaan of er aanleiding is om:
 - gericht groeiplaatsen te verbeteren.
 - gericht soortkeuzes te verbeteren voor het versterken van de identiteit en beleving.
 - gericht soortkeuzes te verbeteren voor het vergroten van de biodiversiteit.
 - gericht soortkeuzes te verbeteren voor het vergroten van de klimaatbestendigheid.
- Bij breed ervaren overlast van bomen zoeken bewoners en direct betrokken ambtenaren een creatieve en passende maatwerkoplossing.

Investerings

- Personele inzet om de adviesfunctie goed in te vullen.
- Beschikbaarheid van middelen voor het toevoegen of aanpassen van beplanting.

Planning/doorlooptijd

Continu

Succesfactoren

- Voldoende aanwezig vakmanschap binnen de groenafdeling en de tijd en ruimte die de mensen krijgen om de rol van 'wijkvakman' in te vullen.
- Het ter beschikking stellen van middelen om de beplanting aan te passen of aan te vullen.

Foto; Toekomstboom die de ruimte heeft om zich te ontwikkelen.

Actie 3: Versterken van de positie van toekomstbomen.

Grote bomen hebben een positieve invloed op het verbeteren van het plaatselijke microklimaat. Niet alleen dragen ze bij aan de beleving van het groen, maar ze zijn een ecosysteem op zich en zorgen voor een groter waterbergend vermogen. Grotere bomen nemen namelijk meer water op en versnellen de afgifte van water aan de atmosfeer. Er zijn bomen die nu (nog) niet deze impact hebben, maar wel de potentie daarvoor hebben. Dit zijn zogenaamde "toekomstbomen" en deze moeten worden geïnventariseerd. Daarnaast is het belangrijk dat bij (her)inrichting zorgvuldig keuzes worden

gemaakt waar welke boom komt te staan en dat geïnvesteerd wordt in de aanleg om de bomen groot te laten worden.

De zorg voor deze bomen richten we op de optimale ontwikkeling van de boom. Indien nodig wordt in de directe omgeving ruimte gemaakt door andere bomen, die de groei en ontwikkeling van de toekomstboom sterk belemmeren, weg te halen. Hiervoor geldt een herplantplicht op een locatie elders in de gemeente. Er is momenteel een overzicht van monumentale bomen, maar nog geen inventarisatie van toekomstbomen. De bescherming van deze bomen heeft een relatie met de APV (kapvergunning) en het vigerende Bomenbeleid. Toekomstbomen worden op termijn monumentale bomen.

De stappen om hier invulling aan te geven, zijn:

- Inventariseren van toekomstbomen.
- Duidelijke kaders formuleren voor beoordeling toekomstbomen.
- Kaart maken met toekomst- én monumentale bomen.
- Nadrukkelijk opnemen van snoei en uitdunnen beplanting in de planning op basis van de jaarlijkse inspectie.
- Zorgvuldige keuzes en investeren in de aanleg van bomen bij (her)inrichting.

Investerings

- Personele inzet voor de inventarisatie van toekomstbomen.

Planning/doorlooptijd

De inventarisatie in zes maanden, vervolgens opnemen in jaarlijks uitvoeringsprogramma.

Succesfactoren

- Beschikbaarheid van locaties en ruimte voor (her)planten van bomen bij (her)inrichting.

Actie 4: Onderzoeken en realiseren van parken en grote groengebieden

Er liggen veel kansen om specifieke waarden en functies toe te voegen aan de parken en grote groengebieden. Hiermee wordt de identiteit versterkt en ontstaat er differentiatie in gebruik. Door het versterken van de identiteit van groengebieden, zijn deze waardevoller voor de groene identiteit van de gemeente Hoorn en worden ze minder makkelijk opgegeven voor

woningbouw. Hierbij is bijzondere aandacht voor routing en de verbinding tussen de groengebieden.

Niet alle parken hebben op dit moment een specifieke waarde of functie. MAK-Blokweer (natuur), Dwaalpark (sport) en het Julianapark (recreatie) hebben al wel een duidelijke en herkenbare waarde. Er worden heldere keuzes gemaakt over het gewenste gebruik, de inrichting en het beheer. Dit wordt ingevuld met passende voorzieningen. Hierdoor krijgt ander (ongewenst) gebruik minder gelegenheid. Waar mogelijk wordt biodiversiteit versterkt en eetbaar groen en natuurlijk spelen toegevoegd. Het zou goed zijn om te onderzoeken of er een park met identiteit toegevoegd kan worden aan Bangert en Oosterpolder omdat die wijk nog weinig groene identiteit heeft.

Conflicterend gebruik proberen we te voorkomen. Dit lukt nog niet altijd en overall. Het groen wordt gebruikt door honden en door kinderen. Dit zit elkaar soms in de weg. Momenteel is er een nota in voorbereiding om het toekomstige hondenbeleid vast te leggen, hierin wordt de verbinding met de Groenvisie gelegd. Paragraaf 3.5 gaat hier verder op in.

Er zijn meerdere mogelijkheden bij het toekennen van identiteit aan groengebieden en parken. Hiervoor wordt lokale kennis ingezet. Bij het renoveren van wijkpark Risdammerhout kan een waarde worden toegevoegd, bijvoorbeeld natuurpark. De groenzone langs de A7 bij de Grote Waal en Risdam kan een wandelgebied met natuurfunctie worden. In de wijk Kersenboogerd wordt ingespeeld op de naam van de wijk door kersenbomen te plaatsen. De suggestie is gedaan een bezinningsbos (verstrooiplek voor menselijke as) aan te wijzen in een bestaand groengebied. Dit vergt echter een zorgvuldige afweging.

Het goede voorbeeld geven

Het Wilhelminapark is een goed voorbeeld van een locatie waar inwoners zorgen voor extra kwaliteit en identiteit. Het park wordt beheerd door een stichting van inwoners. In het park wordt extra geïnvesteerd voor een hoger onderhoudsniveau. De stichting krijgt jaarlijks subsidie van de gemeente; het onderhoud regelt zij echter zelf.

Foto; Wilhelminapark.

De te nemen stappen om de actie te realiseren:

- Samen met gebruikers en partners onderzoeken welke mogelijkheden er zijn voor differentiatie van de parken en beoordelen welke samenwerking mogelijk is.
- Onderzoeken hoe eenvoudige maatregelen het gebruik en de identiteit (differentiatie) van het park kunnen ondersteunen en welke investeringen hiervoor nodig zijn.
- Realiseren van de aanpassingen.
- Borgen van de aanpassingen in het beheer- en uitvoeringsplan.
- Communicatie met de stad over differentiatie van de parken.

Investeringen

- Onderzoekskosten voor differentiatie van de parken en het versterken van het gebruik.
- Budget ten behoeve van de realisatie van kleine aanpassingen in de parken.
- Personele inzet voor het aanpassen van het beheerplan.
- Realisatie van de communicatie.

Planning/doorlooptijd

Uitwerking van de differentiatie in zes maanden; realisatie van de aanpassingen in een tot tien jaar.

Succesfactoren

- Het benoemen van specifieke gebruikskeuzes in het gebruik zorgt (in aanvang) voor weerstand. Het is belangrijk om de differentiatie van de groengebieden goed toe te lichten.
- De planning en programmering van groot onderhoud en reconstructie. Maar ook de kans op samenwerking en de beschikbaarheid van deelbudgetten voor de aanpassingen spelen mee. Het opnemen van activiteiten en budgetten in het Meerjaren OnderhoudsPlan en het Meerjaren InvesteringsPlan (MIP).
- De aanwezigheid van een park in de wijk Bangert & Oosterpolder is van grote meerwaarde voor de groene identiteit en gebruik van de wijk. Met het oog op toekomstige woningbouw in de wijk is het van belang te onderzoeken in hoeverre hier mogelijkheden voor zijn.

Actie 5: Versterken van de verbinding tussen parken en groengebieden.

Parken en groengebieden worden verbonden via bestaande routes. Waar dat niet mogelijk is of waar kansen zijn voor nieuwe routes, worden aanpassingen gedaan. Zo ligt er een insectenlint langs de Strip dat mogelijk via de oever van het Markermeer verbonden kan worden met het landje van Naber. Het doel is om deze routes zoveel mogelijk een groene identiteit te geven.

Foto; Het landje van Naber.

Er moet worden onderzocht welke groene verbindingen er zijn of beter geduid moeten worden. Binnen de verbindingen moeten we analyseren welke waarden aanwezig zijn en wat verbeterd kan worden om bijvoorbeeld de biodiversiteit te versterken of recreatiemogelijkheden (sport, wandelen, fietsen, honden uitlaten et cetera) te vergroten. Het gaat hier ook om het verbinden van de bestaande vaarverbindingen binnen en buiten de gemeente Hoorn.

Bij de realisatie hiervan is er ruimte voor co-creatie met inwoners en groenorganisaties. Er zijn kansen om niet alleen de verbindingen binnen de gemeente Hoorn te versterken, maar ook met natuurgebieden rondom de gemeente. Zoals de verbinding met de Hulk en andere recreatiegebieden van het Recreatieschap West-Friesland. Ook zijn er verbindingen mogelijk met de structuur van Natuurnetwerk Nederland (NNN) die op een kleine afstand langs de gemeente loopt.

Foto; Groene verbinding en route in half verharding.

De volgende stappen moeten worden uitgevoerd om hier invulling aan te geven:

- Onderzoek naar de groene verbindingen en hoe deze versterkt kunnen worden in samenwerking met de groenorganisaties.
- Onderzoek binnen welke programma's deze aanpassingen opgenomen kunnen worden.
- Realisatie van kleine aanpassingen.
- Communicatie over het netwerk van groene verbindingen naar inwoners.
- Aanpassen van beheermaatregelen.

Foto; Kans voor een insectenlint in een verbinding.

Investeringsen

- Kosten voor uitwerking van het plan.
- Uitwerking van mogelijke financiering voor aanpassingen aan verbindingen.
- Inweven in de huidige programmering.
- Mogelijk extra beheerkosten.

Planning/doorlooptijd:

De onderzoeksfase zes maanden; de realisatie een tot tien jaar.

Succesfactoren

- Samenwerking tussen de teams Projectmanagement, Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening, en Stadsbeheer bij ontwikkeling bouwlocaties. Dit vraagt bereidheid van betrokken partijen; iets wat momenteel (nog) niet vanzelfsprekend is.

Actie 6: Vergroten waterberging.

Als gevolg van de klimaatverandering is steeds vaker sprake van piekbelastingen door regenwater. Het rioolstelsel is berekend op een bepaalde capaciteit. Dit zorgt ervoor dat het water niet altijd direct kan worden afgevoerd. Dit is in de ene wijk een groter probleem dan in de andere. Met name de wijken Hoorn-Noord en het Venenlaankwartier kennen een capaciteitsprobleem, mede door de lage ligging. Om overbelasting van het rioolstelsel te voorkomen, kan het direct afvoeren van regenwater naar het oppervlaktewater een mogelijkheid zijn. Op veel plekken is dit echter niet mogelijk, omdat de waterstand in de gemeente relatief hoog is.

Groen is bij uitstek geschikt om water snel op te nemen en natuurlijk af te voeren. Het afvoeren en vasthouden van water door het groen is daarmee een goede mogelijkheid. Dit kan door het vergroten van de groene ruimte, onder andere door Operatie Steenbreek, bijplanten en de aanleg van groene gevels en daken. Ook de aanleg van natuurlijke waterberging (wadi's), een buffervoorziening die regenwater infiltreert, of overloopgebieden kunnen een oplossing zijn.

De stappen die gericht zijn op het vergroten van de groene ruimte, dragen ook bij aan het vergroenen van de versteende ruimte (zie actie twee van 'Samenwerking met de stad'). De stappen zijn daar verder uitgewerkt.

De volgende stappen moeten worden uitgevoerd om te bepalen wat mogelijk is:

- Bekend is al wat kwetsbare gebieden zijn, er wordt nog onderzocht wat kansrijke gebieden zijn voor waterberging.
- Inventariseren met welke projecten samenwerking mogelijk is, bijvoorbeeld vervanging riolering.
- Opstellen van een plan voor kwetsbare en kansrijke gebieden.
- Realisatie van meer waterberging en biomassa.

Foto; Voorbeeld van extra wateropvang in het groen.

Investeringsen

- Inzet van personeel ten behoeve van onderzoek.
- Meenemen in de planning voor meerjarig onderhoud en reconstructies.

Succesfactoren

- Samenhang en samenwerking in de planning van de diverse acties en het succes daarvan; bijvoorbeeld Operatie Steenbreek en vergroenen van de wijk.

Foto; Waterberging en natuur gaan goed samen.

3.3 Samenwerking met de stad

Actie 1: Samenwerking met groenorganisaties.

Groenorganisaties en de gemeente hebben voor een deel overlappende doelen. Met het uitwisselen van ervaring, expertise en ideeën, kunnen zij samen slagvaardiger optreden in het verbeteren van het groen in Hoorn. Ook uitwisseling van ervaringen en kennis tussen de groenorganisaties onderling is van waarde voor het groen. Groenorganisaties en de gemeente kunnen elkaar ook praktisch ondersteunen bij de realisatie van doelen.

Kansen

Er zijn de volgende mogelijkheden tot samenwerking:

- Een deel van het openbaar toegankelijke groen in Hoorn is in bezit van Intermaris. Zij zijn verantwoordelijk voor de inrichting en het beheer ervan. Er is bereidheid tot samenwerken. Deze samenwerking moet leiden tot het zoveel mogelijk afstemmen van het beheer en het doorvoeren van de doelen uit de Groenvisie.

- Samenwerken met Intermaris en Groei & Bloei om tuinen te vergroenen. Groei & Bloei organiseert onder andere lezingen. Dit biedt mogelijkheden voor informatiemiddagen. Ook kunnen zij bewoners van Intermaris informeren.

- De KNNV zet zich in om de natuur te beschermen en verder te ontwikkelen. Deze mogelijke samenwerking richt zich vooral op het overdragen van kennis over het inrichten van groene verbindingen, zoals insectenlinten, oevers en bermen.

- MAK-Blokweer is een organisatie met veel vrijwilligers, die de eigen locatie in het natuurpark Blokweer samen onderhoudt en exploiteert. Een fraai park waar natuur en milieueducatie plaatsvindt. De mogelijkheid tot samenwerking ligt in kennisoverdracht en ambassadeurschap voor natuurontwikkeling.

- Er zijn ook mogelijkheden tot samenwerking met het Clusius College. De samenwerking uit zich enerzijds in het in de praktijk brengen van het onderwijs in het openbaar groen in Hoorn. Anderzijds is het Clusius college bereid mee te denken en werken aan kennisoverdracht over het groen.

- Stichting Stadslandbouw en Transition Town. Stadslandbouw richt zich op het verbinden van mensen door middel van het werken aan de voedselvoorziening en heeft daardoor een sociaal karakter. Transition Town richt zich op de kracht van lokale gemeenschappen en wil dat inwoners meer zelfvoorzienend worden in bijvoorbeeld de voedselvoorziening.

Om de samenwerking te verbeteren, kunnen we de volgende stappen nemen:

- Vaststellen van regelmatige overlegmomenten, het uitwisselen en afstemmen van jaarprogramma's en het maken van afspraken over acties en mogelijke inzet voor de doelen van de Groenvisie.
- Onderzoek naar de mogelijkheden om kennisoverdracht actief vorm te geven via opleiding of voorlichting.
- Vragen om input waar we de beste resultaten kunnen behalen wat betreft het vergroten van de biodiversiteit, het toepassen van meer groen en/of het vergroten van de klimaatbestendigheid.
- Zorgen voor vaste contactpersonen.
- Zorgvuldig relatiebeheer, het hele jaar door.

Investering

- Personele inzet voor de afstemming.
- Verder aansluiten op bestaande financiële kaders, regelingen en subsidies.

Planning/doorlooptijd

Continu volgens planning.

Succesfactoren

- Continuïteit in de afstemming en het leveren van inspanning van de gemeente en de groenorganisaties. Maar ook het bereiken van tastbare resultaten en het behouden van de aanwezige energie, zijn bepalend voor het succes.

Actie 2: Vergroenen van (ver)harde ruimte.

Het belang van groen voor duurzaamheid en klimaatbestendigheid komt in verschillende beleidsstukken terug. In deze visie wordt concreter gemaakt hoe hiermee om te gaan. Waar mogelijk zou er meer groen moeten zijn/komen. Beplanting is per definitie duurzaam en klimaatbestendig en draagt niet alleen bij aan het waterbergend vermogen, maar ook aan het terugdringen van hittestress.

Operatie Steenbreek is de meest tot de verbeelding sprekende actie binnen Hoorn. Het doel van deze actie is de verstening tegen te gaan en meer groen toe te passen. Er zijn in het kader van dit project al acties geweest waarbij

inwoners stenen uit de tuin konden ruilen voor planten. Ook organiseren we al een aantal jaar een compostuitgifte.

Foto; Ingeleverde stenen voor Operatie Steenbreek.

De gemeente is zelf bezig om versteende omgevingen te vergroenen. Er wordt op dit moment een samenwerking opgezet waar verschillende maatschappelijke organisaties die bijdragen aan Operatie Steenbreek, elkaar kunnen vinden en helpen. Ook bewonersorganisaties kunnen vergroening in de wijk promoten.

Er zijn nu nog volop plekken in de gemeente waar nog veel verstening is en er kansen liggen voor groen. In de wijken kan verharding worden vervangen door groen. Op bedrijventerreinen is hier weinig ruimte voor, maar zijn groene gevels of daken een optie.

Foto; Stadsstraat die zich leent voor vergroening (geveltuinen en bloembakken) en voorbeeld.

Hiervoor moeten we, voor zowel gemeentegronen als particuliere gronden, in kaart brengen waar de verharding ligt en welke oppervlakten geschikt zijn om te vergroenen. Dit betreft een nulmeting. Belangrijk is dat deze meting wordt herhaald en resultaten vergeleken kunnen worden. Voor het vergroenen van particuliere tuinen is het belangrijk om het bewustzijn over het belang van groen te vergroten. De uitwerking van deze stap komt terug in paragraaf 3.4 Communicatie, actie twee.

Schoolpleinen zijn vaak grotendeels versteend. Wij willen deze omvormen tot speelgebieden met een groene inrichting, waar het fijn spelen en vertoeven is. Uitvoering vindt pas plaats bij renovatie, waarbij de buitenruimte rondom scholen zoveel mogelijk natuurlijk en klimaatbestendig wordt ingericht.

Vanuit stedenbouwkundig oogpunt bestaat de wens om 'groen' bouwen te verplichten, met als doel een bijdrage te leveren aan duurzaamheid en klimaatadaptatie, maar ook aan een groene beleving van de bebouwde ruimte. Als je dus meer mag bouwen dan het bestemmingsplan aangeeft, moet dit bijvoorbeeld door middel van een groen dak worden gecompenseerd. Platte daken lenen zich bij uitstek voor vergroening. Voor nieuwbouw is het wenselijk eisen voor vergroening op te nemen en maatregelen te nemen gericht op de klimaatadaptatie.

Foto; Bewoners helpen mee met de vergroening van de wijk.

Kansen

Op korte termijn liggen er de volgende kansen:

- Wijken die aan vervanging toe zijn, of sterk versteende omgevingen, gebruiken om Operatie Steenbreek in te zetten. Zoals Bangert & Oosterpolder, de Grote Waal en Risdam.
- Bewoners de vrijheid geven om de eerste tegel langs hun gevel te vervangen door beplanting, zonder dat dit de toegankelijkheid vermindert voor bijvoorbeeld mensen met een lichamelijke beperking.
- In de binnenstad meer variatie toevoegen door de toepassing van geveltuinen (Operatie Steenbreek), bomen en verplaatsbare bloembakken.
- Groene schoolpleinen mogelijk laten beheren door het Clusius College.
- Mogelijkheden onderzoeken voor het toevoegen van groene gevels en daken op bedrijventerreinen.

Om de vergroening te stimuleren, kunnen we de volgende stappen nemen:

- Inventariseren waar de gemeente zelf verstening tegen kan gaan, ook door middel van geveltuinen en groene daken.
- Operatie Steenbreek de ruimte geven om zich te ontwikkelen.
- Richtlijnen en bouweisen opstellen voor nieuwbouw en dit integreren in de voorwaarden voor de omgevingsvergunningen.

Investering

- Personele inzet voor het faciliteren van Operatie Steenbreek.
- Jaarlijks budget en/of inzet realiseren om het project mogelijk te maken.

Planning/doorlooptijd

Continu volgens planning.

Succesfactoren

- Beschikbaarheid personele capaciteit en budget. Momenteel is Operatie Steenbreek ondergebracht bij 'Wijkzaken', als het project succesvol wordt, is meer capaciteit en budget nodig. Zowel in het begeleiden als faciliteren.
- Het enthousiasme van de wijkbewoners is belangrijk om tot succesvolle oplossingen en samenwerking te komen. Het is in aanvang goed om in de wijken te starten waar deze positieve energie aanwezig is. Het zijn meestal de gebieden waar renovatie al gepland staat of waar mensen ontevreden zijn over de openbare ruimte.

- Het vergroenen van de versteende ruimte bij nieuwbouw kan alleen als er aanvullende eisen worden gesteld aan nieuwbouwprojecten. Bij bouwprojecten binnen de bestaande stad wordt dit steeds belangrijker. Vanuit gebiedsontwikkeling is dit nog geen beleid; het vraagt om uitwerking en besluitvorming omtrent bouweisen.
- Vanuit de Groenvisie is het vergroenen van schoolpleinen geen beleid, maar het kan wel ruimte bieden en bijdragen aan de groenbeleving in een steeds meer verstedelijkte ruimte. Een optie is om dit beleid mee te nemen in het programma Duurzame stad in het kader van communicatie en bewustwording.

Actie 3: Vergroten van groenadoptie door bewoners.

Momenteel vindt er groenadoptie plaats door bewoners; dit wordt gefaciliteerd door 'Wijkzaken'. De afgelopen twee jaar is het aantal initiatieven gegroeid van 40 naar circa 80. Het doel is de kwantiteit en kwaliteit van het groen door adoptie te vergroten. Op basis van ervaringen in het land, als er geen aparte gemeentelijke organisatie voor is, is het reëel dat ca. 1% van de huishoudens in Hoorn deelneemt. Dit komt neer op zo'n 300 duurzaam deelnemende huishoudens in tien jaar.

Het realiseren hiervan vergroot de diversiteit in de woongebieden en zorgt indirect voor sociale cohesie in de buurten, omdat mensen vaak samenwerken om een stukje groen te beheren. Dit betekent wel dat adoptie een goede begeleiding vraagt vanuit de gemeente.

Bewonersorganisaties kunnen meehelpen het groene bewustzijn onder inwoners te vergroten en adoptie in de wijk te promoten. Hierbij kunnen ze bestaande kaders, richtlijnen en voorwaarden gebruiken. De bewoners en groenorganisaties moeten laagdrempelig een contactpersoon bij de gemeente kunnen benaderen. Hiervoor moeten mensen voor worden benoemd.

Bij groenadoptie wordt bij de over te nemen groene delen de aanwezige beplanting weggehaald. Dit wordt nu al gedaan. Ook plaatsen we bordjes bij stukken grond die geadopteerd zijn.

Foto; Voorbeeld van groenadoptie en samenwerking in buurt.

De volgende activiteiten moeten we realiseren om groenadoptie verder te ontwikkelen:

- Onderzoeken hoe we het aantal groenadopties kunnen vergroten én daarnaast zorgen voor kwalitatief groen.
- Communiceren over de mogelijkheden van groenadopties.
- Ondersteunen van inwoners bij de realisatie en het beheer van groenadopties.
- Registratie van de toe- en afname van het aantal groenadopties.

Investeringsen

- Personele inzet om groenadoptie te stimuleren.
- Personele inzet voor communicatie.
- Personele inzet en budget voor ondersteuning van de bewoners en het faciliteren van de adoptie.
- Investeren in beplanting en arbeid.

Planning/doorlooptijd

Een jaar en daarna continu.

Succesfactoren

- Een bekende succesfactor bij groenadoptie is continuïteit. Groenadoptie staat of valt met de bereidheid van bewoners om zich hier langere tijd voor in te zetten. Dit vraagt om regelmatige begeleiding. Ervaringen bij andere gemeenten laten zien dat zo'n 70% van de adopties meer dan tien jaar geadopteerd blijft. Dit betekent ook dat als bewoners stoppen en er geen opvolgers in de buurt zijn, het adoptiegroen weer openbaar en omgevormd wordt.

Actie 4: Inventarisatie eetbaar groen en stadslandbouw.

We willen meer eetbaar groen toepassen in bestaande groene gebieden. Deze ontwikkeling past binnen de doelstellingen van Stichting Stadslandbouw. De gemeente draagt deze doelen een warm hart toe. Er is nu al een aantal bijengroepen en er zijn twee stadslandbouwprojecten, een kinderstadsmoestuin in de wijk Grote Waal en een grote moestuin op de grens van de wijken Blokker en Bangert en Oosterpolder.

Foto; Kinderstadsmoestuin in de Grote Waal.

Kansen

Daarnaast liggen er nog kansen voor het planten van bijvoorbeeld noten- en appelbomen in wijkpark Blauwe Berg in Risdam; daar is nog ruimte. We bekijken in hoeverre de uitwerking van de Groenvisie hieraan kan bijdragen. Ook liggen er kansen voor het toepassen van eetbaar groen bij kinderboerderijen, schoolpleinen en bejaardencentra. Stadslandbouw is vooral kansrijk in grote groengebieden, parken en tijdelijk braakliggende terreinen.

De volgende stappen zijn nodig om aan deze acties invulling te geven:

- Inventariseren van locaties waar eetbaar groen mogelijk is.
- Selectie van eetbare plantensoorten die goed inpasbaar zijn in de openbare ruimte.
- Toepassen van eetbaar groen bij groene herinrichtingen en/of bijplanten binnen bestaande groengebieden.
- Inwoners informeren over eetbaar groen, Transition Town en Stichting Stadslandbouw.

Investerings

- Personele inzet voor inventarisatie.
- Eenmalig budget voor het planten van eetbaar groen.
- Personele inzet voor communicatie.

Planning/doorlooptijd

Inventarisatie van zes maanden, realisatie van de toepassing in een tot tien jaar.

Succesfactoren

- Voor stadslandbouw is een permanente plek in de stad van belang.

3.4 Communicatie

Actie 1: Informeren van inwoners door middel van online informatie.

Voor inwoners is informatie over het groen in Hoorn eenvoudig digitaal vindbaar via het internet. Het gaat hierbij minimaal om de jaarplanning van het reguliere beheer, gepland groot onderhoud, uitleg over de werkwijzen van het beheer voor meer biodiversiteit en/of klimaatbestendigheid, toekomstbomen, differentiatie van de parken en vindplaatsen van eetbaar groen en stadslandbouw.

Er is veel draagvlak om informatie over de programma's van de groenorganisaties via een gezamenlijk digitaal platform beschikbaar te stellen. De gemeente is bekend met meer signalen van bewoners om ook informatie over andere zaken dan groen te delen via een bewonersplatform. Vanuit zo'n platform kan eventueel de link worden gelegd met de websites van de gemeente en diverse betrokken organisaties. Zolang er geen gezamenlijk digitaal platform is, loopt de informatie van de gemeente via de normale kanalen. Dit zijn nieuwsbrieven, lokale kranten, sociale media, de verschillende websites en het wijkoverleg.

De volgende stappen moeten worden ondernomen:

- De mogelijkheden voor een platform worden onderzocht. Hierin wordt dezelfde vraag vanuit andere organisaties dan groen ook meegenomen.
- Bepalen van de manier van communicatie en per organisatie benoemen van projecteigenaren.
- Verzamelen en ontsluiten van de informatie. Iedere partij moet zijn eigen informatie plaatsen en up-to-date houden.
- Bekendmaken van de website.

Investerings

- Personele inzet van communicatie en beheer.
- Eenmalige kosten bouw 'website' en jaarlijkse kosten voor het beheren ervan.

Planning/doorlooptijd:

Vorbereiding en ontwikkeling acht tot twaalf maanden.

Succesfactoren

- Beschikbaarheid van informatie over het beheer en de aanleg. Deze is momenteel beperkt digitaal beschikbaar voor de inwoners. Voor reconstructies en uitvoering groot onderhoud worden jaarplanningen gemaakt, die regelmatig up-to-date worden gehouden. De communicatie hierover kan worden verbeterd, maar vraagt structurele inzet vanuit de gemeente die er nu onvoldoende is.
- De opzet van een gezamenlijk digitaal platform vraagt om een eenmalige inspanning. Vervolgens moet dit platform worden beheerd. Samen met de samenwerkingspartners moet worden onderzocht of en hoe een platform kan worden beheerd.

Foto; Voorbeeld van kennisoverdracht op het gebied van groen.

Actie 2: Vergroten van betrokkenheid en kennis van groen op wijkniveau.

Inwoners worden in de toekomst meer betrokken bij vraagstukken over de openbare groene ruimte in de eigen wijk. Dit geldt met name voor het versterken van de beleving, het onderhoud, plaatselijke soortkeuzes, differentiatie van de parken, inrichtingsvraagstukken en de maatregelen gericht op het vergroten van de biodiversiteit en klimaatbestendigheid. Nu al

worden de wensen van bewoners meegenomen bij het inrichten van speelplaatsen en kleinschalige renovaties.

Bewoners hebben bij voorkeur een vaste contactpersoon per wijk. We zetten 'wijkvakmannen' in bij een buurt/wijkschouw en inwoners worden uitgenodigd voor werkbijeenkomsten, voorlichtingsavonden en/of rondleidingen. Dit alles zoveel mogelijk in overleg en afstemming met bestaande bewonersorganisaties.

Om de meningen van inwoners te betrekken, worden wijkplannen gemaakt voor de identiteit van het groen in de wijk. Deze worden voorgelegd tijdens wijkbijeenkomsten. Op deze manier wordt de wens voor meer kleur en fleur en vergroening afgestemd op de bewoners van de wijk. De wensen van bewoners over de ontwikkeling in hun buurt, worden nu al meegenomen bij speelplaatsen en kleinschalige groenrenovatie. Gebieden waar al reconstructies op de planning staan, hebben een hogere prioriteit in deze aanpak.

Foto; Voorbeeld van toevoegen van kleur en fleur.

Het doel van deze aanpak is ook om samen met de groenorganisaties het bewustzijn voor het groen te vergroten. Het gaat hier om het belang van groen en een juist beheer wat betreft de biodiversiteit en klimaatbestendigheid. Zeker voor versteende en nieuwe wijken is het van belang dit bewustzijn te creëren over het effect van individuele keuzes van inwoners.

Kansen

Het Clusius College is een groene opleiding in de gemeente Hoorn. Zij geven praktijkonderwijs (vmbo, mbo & hbo) in het groen in Hoorn. De school onderhoudt de eigen omgeving van de school en wil meer doen in de rest van de gemeente. Dit is een goede ontwikkeling met een mogelijk groot maatschappelijk rendement. Daarnaast biedt het kansen om jonge mensen door te laten stromen naar de gemeente en zo de vakkennis op peil te houden.

Daarnaast zijn er kansen om de kennisoverdracht te vergroten en zo bewustzijn, begrip en draagvlak te creëren, en medewerking te verkrijgen. De volgende kansen zijn benoemd:

- Samen met de verschillende groen- en bewonersorganisaties het bewustzijn over klimaatbestendigheid en biodiversiteit vergroten door de programma's onderling af te stemmen.
- Cursusprogramma ontwikkelen over het groen in Hoorn.
- Samenwerking met en tussen scholen bevorderen om groen/voedseleducatie te realiseren.
- Bewoners van nieuwe en versteende wijken informeren over de mogelijkheden van groen in hun tuinen.
- Groeneducatie verder te bevorderen door middel van het realiseren van Tiny Forests, in navolging van het plan van het Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid (IVN).
- Een centraal punt creëren voor de KNNV en/of Groei en Bloei in een park of groter groengebied, om daarmee de herkenbaarheid te vergroten.

De volgende stappen kunnen we hierbij zetten:

- Plan maken hoe per wijk de kennis over en betrokkenheid bij groen kan worden vergroot. Dit kan al op korte termijn in de wijken waar al reconstructies gepland staan.

- Wijkcontactpersonen of wijkvakmannen bij de gemeente aanwijzen en deze koppelen aan de wijkcoördinatoren van 'Wijkzaken'.
- Convenant afsluiten met groenorganisaties om de samenwerking en intenties daarbij te bekrachtigen.
- Bewonersorganisaties betrekken, eventueel communicatie en uitwerking via reguliere informatieavonden plannen.
- Verzamelen van over te dragen informatie.
- Contact onderhouden met de wijk.

Investeringsen

- Personele inzet ten behoeve van de wijkcontactpersonen.
- Middelen voor de organisatie van wijkbijeenkomsten en rondleidingen.

Planning/doorlooptijd

Onderzoek zes maanden, uitvoering een tot tien jaar.

Succesfactoren

- De bereidheid voor en continuïteit in het samenbrengen en afstemmen van informatie en programma's van de gemeente en de verschillende groenorganisaties, zijn bepalend voor het succes.

Foto; Raadsleden communiceren met inwoners over het groen in Hoorn.

3.5 Beleid

De gemeenteraad heeft afspraken gemaakt over het proces om samen met de stad de Groenvisie op te stellen. Onder meer over het achteraf toetsen van de Groenvisie aan het bestaande groene beleid van Hoorn: staat de Groenvisie hiermee op gespannen voet? Afspraak is ook dat de raad deze inhoudelijke dilemma's aan het eind van het proces voorlegt aan de stad (inwoners en groenorganisaties). Daarna beoordeelt de gemeenteraad bij de vaststelling van de Groenvisie of het bestaand beleid wordt aangepast aan de Groenvisie of dat andersom de Groenvisie in lijn wordt gebracht met het bestaand beleid.

Inhoudelijk dilemma: bestaande bomenbeleid

Uit toetsing blijkt dat de uitwerking van de Groenvisie op gespannen voet staat met een onderdeel uit het bestaand bomenbeleid en de uitwerking daarvan; Inwoners geven aan dat er regelmatig overlast wordt ondervonden van bomen die lichtinval blokkeren of zorgen voor bioafval (bloesems, vruchten of druipen).

Het huidige boombeleid zegt dat het niet altijd mogelijk is om deze overlast te bestrijden. Volgens het bomenbeleidsplan geven we bomen de ruimte. Daarom snoeien we niet sterk terug om licht in een tuin te krijgen. Sterk terughakken van boomwortels is evenmin de bedoeling. In dergelijke gevallen krijgt het welzijn en/of de sierwaarde van de bomen voorrang. Hoorn is terughoudend met het kandelabereren van bomen. Slechts op enkele locaties, waar we graag bomen ondanks beperkte ruimte willen handhaven, is deze methode toegepast.

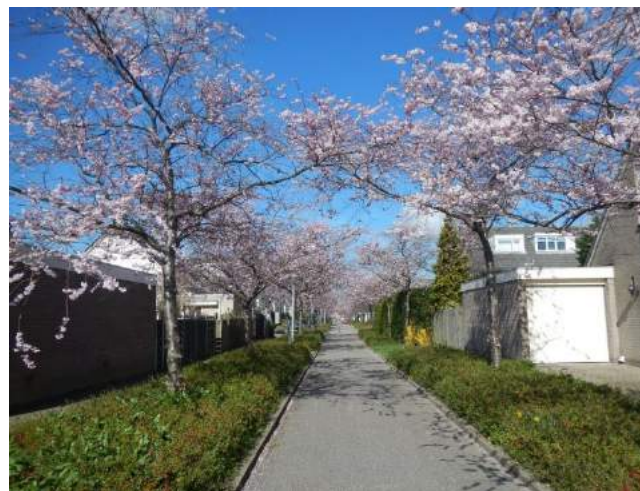
Het bomenbeleid geeft dus aan dat voornoemde overlast (bioafval, blokkeren lichtinval etc.) geen redenen bevatten om bomen te verwijderen. Het

bomenbeleid geeft dat we bomen om deze reden wel kunnen snoeien, mits dit geen nadelen heeft voor de gezondheid van de boom.

Indien een grote meerderheid van de direct omwonenden overlast ervaart wordt nu al gezocht naar creatieve en passende maatwerkoplossingen. Daarbij wegen we de ervaren/mate van overlast in relatie tot de waarde van de boom/bomen op de betreffende plek tegen elkaar af. Als bewoners en medewerkers van de gemeente er gezamenlijk niet uit komen, wordt het vraagstuk voorgelegd aan het college om een afgewogen besluit te nemen.

Dilemma/voorstel:

Hoewel er regelmatig overlast wordt ondervonden van bomen, laten we het bestaande bomenbeleid in stand. Het afwegen van de mate van overlast en de waarde van bomen is en blijft altijd een kwestie van maatwerk. In de toekomst kan het college bij complexe vraagstukken er wel voor kiezen om aanvullend de raad te consulteren. De raad kan dan een uitzondering maken op het huidige beleid.

Foto; Bomen voegen identiteit toe, maar kunnen ook overlast veroorzaken.

Overlap andere beleidsterreinen

Het beleid in de Groenvisie en de daaruit volgende acties staan niet op zichzelf, zij zijn gerelateerd aan en hebben overlap met andere beleidsterreinen. Het leggen van verbindingen met deze beleidsterreinen is een belangrijke succesfactor voor het realiseren van de Groenvisie. Het gaat hierbij om integraliteit van beleid, het meenemen van het beleid van de Groenvisie in ander beleid. Het gaat ook om integraliteit in de uitvoering ('werk met werk maken'). Hierdoor kunnen ook de verschillende budgetten van de gemeente integraler en effectiever worden ingezet (zie 3.7 financiële effecten).

De belangrijkste overlap met andere beleidsterreinen is hieronder geïnventariseerd.

Programma Duurzame Stad

Eén van de onderdelen van dit programma is klimaatadaptatie en biodiversiteit. Dit zijn ook twee van de vijf pijlers van de Groenvisie. De Groenvisie bevat beleid en maatregelen om biodiversiteit te vergroten en klimaatbestendigheid te bevorderen en komt voort uit een intensief participatieproces met de stad (inwoners en groenorganisaties). Dit betekent dat de uitwerking voor het onderdeel klimaatadaptatie en biodiversiteit van het Programma Duurzame Stad al voor een deel via de Groenvisie is gedaan. Het gaat dan niet alleen om het groenbeheer en -beleid, maar ook om het participatieproces met de stad dat al is gelopen. Het is belangrijk om dit mee te nemen in de uitwerking van het Programma Duurzame Stad.

Programma Poort van Hoorn

Alle ontwikkelingen in het plangebied van de Poort van Hoorn worden bekostigd vanuit het programma de Poort van Hoorn. Momenteel is er nog geen budget; Toekomstige investeringen, waaronder op investeringen in openbaar groen, worden bekostigd met de opbrengsten vanuit de ontwikkeling van de Poort van Hoorn. De Groenvisie vormt het uitgangspunt voor de groene ontwikkelingen in dit plangebied.

Wijkprogramma's

In de wijken Hoorn Noord-Venenlaankwartier, Grote Waal en Kersenboogerd wordt gewerkt met wijkprogramma's die in overleg met de wijk zijn of worden opgesteld. Er is een grote overlap tussen de groene acties in de wijkprogramma's en het beleid en de acties uit de Groenvisie. Het is belangrijk om over en weer de verbinding te leggen tussen de wijkprogramma's en de Groenvisie en zo elkaar te versterken.

Sociaal Domein

Het groen in de openbare ruimte kan ook bijdragen aan het verbeteren van de sociale cohesie. Meer specifiek draagt de Stichting Stadslandbouw in Hoorn bij aan sociale doelstellingen, zoals het betrekken van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Het groen en het verbouwen van groenten is een middel om samen te werken, elkaar te ontmoeten en mensen een zinvolle dagbesteding te geven. Het is van belang om de verbinding te leggen tussen de Groenvisie en stadslandbouw en het beleid op het gebied van het Sociaal domein (o.a. participatie, integratie, re-integratie en eenzaamheid) en zo elkaar te versterken.

Omgevingswet: omgevingsvisie en omgevingsplannen

Op 1 januari 2021 treedt de Omgevingswet in werking. In dat kader moet de gemeente onder meer een omgevingsvisie opstellen. In de omgevingsvisie gaat het om ontwikkeling, inrichting en behoud van de leefomgeving. In de omgevingsplannen wordt aangegeven wat wel en niet mogelijk is in de fysieke leefomgeving, dit moet leiden tot richtlijnen voor vergroening in de vergunningverlening voor o.a. nieuwbouw. Helder is dat de Groenvisie één van de onderdelen is die moet worden meegenomen en meegewogen in het tot stand komen van de visie en de plannen.

Prestatieafspraken met Intermaris

De Groenvisie bevat onderdelen die alleen in samenwerking met Intermaris tot stand kunnen komen. Het gaat dan bijvoorbeeld over het beheer en de inrichting van de groenvoorzieningen op de grenzen van de gemeente en het eigendom van Intermaris. Het is wenselijk om hierover ook afspraken op te nemen in de prestatieafspraken die jaarlijks met Intermaris worden gemaakt.

Hondenbeleid

Overlast van honden(poep) kwam veel naar voren in de gesprekken met de stad. Tegelijkertijd vragen hondenbezitters om meer en betere ruimte voor honden. De Groenvisie geeft aan dat een andere inrichting van het groen kan bijdragen aan betere ruimte voor honden én het verminderen van de overlast. Het gaat dan over het maken van specifieke voorzieningen voor honden en

hondenbezitters of voldoende alternatieve routes buiten de verharde paden. Op dit moment wordt op veel plaatsen invulling gegeven aan de wensen. Daarnaast zal het toekomstige hondenbeleid ook andere maatregelen bevatten om de overlast van honden(poep) te verminderen.

Beleidsplan Speelvoorzieningen

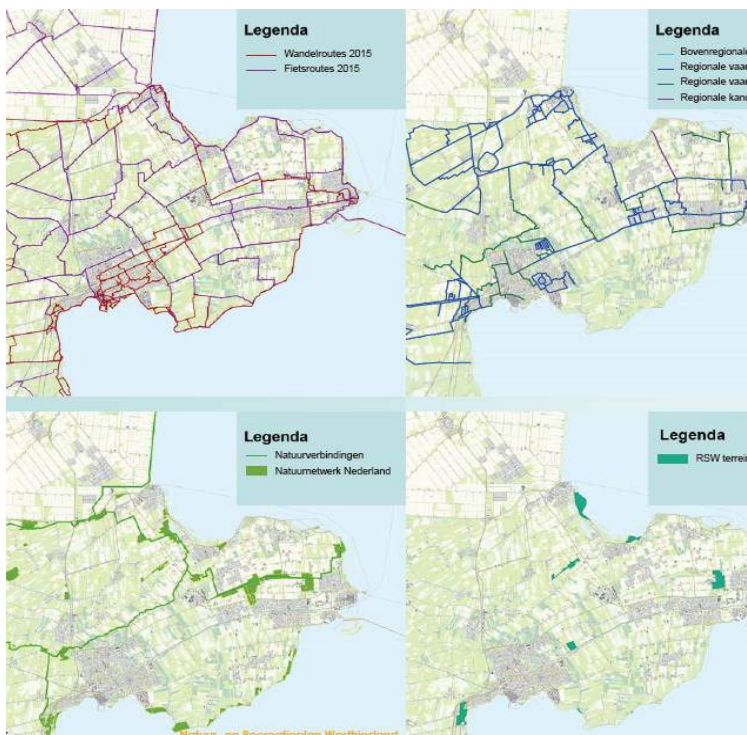
Waar het in het beleidsplan speelvoorzieningen vooral ging om meer speelvoorzieningen, wordt in de Groenvisie vooral aangestipt dat de voorzieningen natuurlijker en avontuurlijker mogen. Het is van belang dat dit wordt onderzocht in het beleidsplan.

Onderwijs

Vanuit de groenvisie is het vergroenen van schoolpleinen geen beleid maar het kan ruimte bieden en bijdragen aan de groenbeleving in een steeds meer verstedelijkte ruimte door inbreidingen. Om hier invulling aan te geven zal in overleg getreden worden met de afdeling onderwijs en de afzonderlijke scholen om de mogelijkheden te verkennen en vergroening te stimuleren. Ook is het een optie om dit beleid mee te nemen in het programma Duurzame stad in het kader van communicatie en bewustwording.

Regionale groene en recreatieve verbindingen

In het Natuur- en recreatieplan van het Recreatieschap West-Friesland en in de Structuurschets van de regio Westfriesland staan de regionale groene en recreatieve verbindingen aangegeven. Het is van belang om bij de uitwerking van de verbindingen van de Groenvisie hierop aan te sluiten.

Afbeelding; kaarten met nationale en regionale groene verbindingen.

3.6 Organisatorische effecten

Het implementeren van een groenvisie vraagt draagvlak binnen de gemeentelijke (groene) organisatie en samenwerking tussen de verschillende afdelingen. Het is belangrijk om de groenvisie intern uit te dragen en in te gaan op samenwerking. Het integraal oppakken van programma's, planningen, maatregelen en het inzetten van capaciteit is een belangrijke succesfactor. Veel onderzoek en voorbereiding kan belegd worden binnen de huidige organisatie. Om de groenvisie een succes te maken wordt prioriteit gegeven aan acties gericht op inventarisatie, analyse en uitwerking van de beleidsrichtlijnen. Hiervoor moet capaciteit vrijgemaakt worden bij de direct betrokken medewerkers.

Een aantal acties hebben consequenties voor de organisatie, dit zijn:

- Beschikbaarheid kennis en vaardigheden: Er is behoefte om de aanwezige kennis over biodiversiteit en soortgebruik in te zetten in het kunnen overdragen van motivatie over de te nemen beheermaatregelen (o.a. snoei en uitdunnen van beplantingen). Bepaalde mensen krijgen een specifieke taak om hier invulling aan te geven. De gevraagde kennis is grosso modo aanwezig, maar wordt nog niet als zodanig ingezet. Inzet van deze capaciteit zorgt voor een verminderde directe inzet in het uitvoeren van het beheer en onderhoud. Het leidt wel tot meer draagvlak en daardoor vermindering van (indirecte) capaciteit om te reageren op vragen van kritische bewoners.
- Integrale afstemming van projecten en uitvoeringprogramma's zowel intern bij de gemeente als met de groenorganisaties is van groot belang. Hierdoor kan groen als integraal onderdeel van de ontwikkeling van wijken geborgd worden. Ook wordt het bewustzijn over het belang van groen binnen de eigen organisatie versterkt. Dit leidt tot meer maatwerk en het kunnen realiseren van ambities. Het invoeren van accountmanagement met de groenorganisaties en bewoners is een noodzakelijke actie. Voor de wijken worden wijkvakmannen benoemd die bovenstaande taak op zich kunnen nemen. Voor de samenwerking met de groenorganisaties zijn dit beleid- en/of beheermedewerkers. Het is belangrijk bij omvormingen,

aanpassingen en het uitvoeren van beheermaatregelen dat er voldoende vakkennis aanwezig en geborgd is. De beheerorganisatie zorgt ervoor dat dit geborgd is.

Om de groenvisie te kunnen realiseren vraagt dat in het begin veel nader onderzoek en concrete uitwerking van kansen en mogelijkheden in plannen en richtlijnen voor uitvoering. Hiervoor is capaciteit nodig, die wordt vrijgemaakt. Dit is mede afhankelijk van prioriteitstelling en de relatie met reeds geplande werkzaamheden.

Het streven is een structurele afstemming te organiseren tussen verschillende organisatieonderdelen van de gemeente Hoorn, zoals Stadsbeheer, Stedebouw, Wijkzaken, Projectmanagement en Communicatie.

Foto; Centrumgebied vraagt nadrukkelijk om samenwerking vanwege de vele functies.

3.7 Financiële effecten

De realisatie van de groenvisie vindt grotendeels plaats vanuit de huidige groenbudgetten. Het huidige groenbeleid en de beschikbare onderhoudsbudgetten sluiten goed aan op de visie met uitzondering van het maaibeheer. Voor een deel moet de werkwijze geïmplementeerd worden in de huidige organisatie en vraagt het om bijscholing en taakverschuiving. De extra kosten zitten in o.a. de planvoorbereiding, kleine aanpassingen in inrichting, aanplanten van extra beplanting, wegwerken achterstallig onderhoud in bosplantsoen, faciliteren van wijkgerichte acties (o.a. actie Steenbreek/groenadoptie) en het opzetten en faciliteren van communicatie en samenwerking met de wijk- en groenorganisaties.

In aanvang vraagt de realisatie dus een degelijke planvoorbereiding, dit betreft het inventariseren van de mogelijkheden per beleidsdoelstelling per gebied en de uitwerking daarvan in deelplannen per gebied in samenwerking met de bewoners.

De samenwerking met de stad en de ambities van de groenvisie vragen om een zo concreet mogelijke uitwerking binnen afzienbare tijd. Na vaststelling van de groenvisie is er een periode van ca. 6 maanden nodig om een goed plan te maken. Om dit mogelijk te maken is eenmalig extra budget nodig voor de benodigde capaciteit.

Voor de financiering van de acties zoals benoemd zijn wordt zoveel mogelijk aangesloten bij bestaande budgetten zowel in de exploitatiebegroting als de Meerjaren Onderhoud- en InvesteringsProgramma's. Het motto van de inzet van middelen moet ook zijn dat het combineren van budgetten en integrale afstemming van planning moet leiden tot een meerwaarde. Samenwerking leidt tot mogelijke oplossingen en van daaruit keuzes in de te nemen maatregelen. Deze meerwaarde moet zijn dat de beleidsdoelen in de groenvisie gerealiseerd worden maar ook die van de andere discipline. Daarom wordt verbinding gezocht met bestaande en mogelijk toekomstige wijkprogramma's en andere programma's (b.v. duurzaamheid).

Voorbeelden:

- Praktisch afstemmen bij het realiseren van natuurlijke oevers en het vervangen van beschoeiingen is een kans om gepland budget te combineren en keuzes te maken.
- Inweven doelen groenvisie bij realisatie van reconstructies, renovaties, groot onderhoud en/of nieuwbouwprojecten.
- Deelbudgetten van lopende programma's benutten om doelen te bereiken; o.a. bij het programma duurzaamheid en wijkprogramma's.

Momenteel worden alle verwachte financiële effecten en mogelijke dekkingen in kaart gebracht. Er wordt tevens inzicht gegeven in eenmalige investeringen die noodzakelijk zijn om de ambities in de groenvisie te realiseren.

Een meer uitgewerkte financiële paragraaf wordt later toegevoegd in het raadsvoorstel dat gebruikt wordt om de Groenvisie door de gemeenteraad eind september 2019 vast te laten stellen.

Foto; Gezamenlijke aanpak leidt tot fraaie resultaten.

Colofon

Opdrachtgever

Gemeente Hoorn

Auteurs

Sjaak van der Vlies (Cyber)

Julia Kloosterboer (Cyber)

Ed Achterberg

Martin Schutrups

Margriet Vernes

Projectgroep

Vertegenwoordigers ambtelijke organisatie

Procesgroep

Vertegenwoordigers raad Hoorn

Datum

3 juni 2019

Foto's; Samen werken in het groen en genieten langs het markermeer.

Gemeente Hoorn

Nieuwe Steen 1

Postbus 603

1620 AR Hoorn

T 0229 25 22 00

www.hoorn.nl

